

ZÁKON O OBĚTECH TRESTNÝCH ČINŮ

Praktická a legislativní doporučení
zohledňující návrh technické novely
zákona č. 45/2013 Sb.,
(číslo sněmovního tisku 658,
7. volební období PSP ČR)

IN IUSTITIA

Obsah

Úvod	3
Cíle doporučení	3
Metodologie a struktura	4

ZÁKON O OBĚTECH TRESTNÝCH ČINŮ	5
---	----------

PRVNÍ PILÍŘ:

procesní a neprocesní práva	5
--	----------

1.1 Právo na to být identifikován jako oběť a jako zvlášť zranitelná oběť	5
--	----------

Aplikace v praxi	7
------------------------	---

Chystaná legislativní změna a legislativní doporučení	9
---	---

Praktická doporučení	14
----------------------------	----

1.2 Právo na informace	14
-------------------------------------	-----------

Aplikace v praxi	15
------------------------	----

Chystaná legislativní změna a legislativní doporučení	17
---	----

Praktické doporučení	19
----------------------------	----

1.3 Právo na poskytnutí odborné pomoci a právo na právní pomoc	19
---	-----------

Aplikace v praxi	20
------------------------	----

Chystaná legislativní změna a legislativní doporučení	24
---	----

Praktická doporučení	26
----------------------------	----

1.4 Právo na ochranu před hrozícím nebezpečím	26
--	-----------

Aplikace v praxi	27
------------------------	----

Chystaná legislativní změna a legislativní doporučení	29
---	----

Praktická doporučení	32
----------------------------	----

1.5 Právo na ochranu soukromí	32
Aplikace v praxi	32
Chystaná legislativní změna a legislativní doporučení	33
Praktické doporučení	34

1.6 Právo na ochranu před druhotnou újmu	34
Aplikace v praxi	35
Chystaná legislativní změna a legislativní doporučení	37
Praktická doporučení	38

DRUHÝ PILÍŘ:

peněžitá pomoc od státu	39
Aplikace v praxi	39
Chystaná legislativní změna a legislativní doporučení	40
Praktická doporučení	42

TŘETÍ PILÍŘ:

Standardizované služby obětem	43
Aplikace v praxi	44
Chystaná legislativní změna a legislativní doporučení	44
Praktická doporučení	44

SHRNUTÍ	45
Legislativní doporučení	45
Praktická doporučení	47

In IUSTITIA, o.p.s.	48
----------------------------------	----

Úvod

Většinu trestných činů spojuje společný jmenovatel, kterým je oběť. Trestný čin pro ni znamená jen těžko pochopitelný zásah do života, který nepředstavuje jen útok na fyzickou integritu či majetek, ale též na základní jistoty a pocit bezpečí. Oběti stojí před obtížným procesem. Musí se vyrovnat s újmou na zdraví, poškozením či odcizením oblíbených věcí, v nejhorších případech dokonce se ztrátou blízké osoby. Zároveň mají povinnost účastnit se trestního řízení, ve kterém však donedávna hrály pouze roli nositele důkazu – svědecké výpovědi. V posledních letech dochází k postupnému zlepšení, na němž se nemalou měrou podílí zavedení zákona 45/2013 Sb., o obětech trestných činů (dále jen „**ZOTČ**“).

ZOTČ je účinný od 1. 8. 2013, autoři těchto doporučení měli příležitost sledovat jeho zavádění do praxe od samého počátku při své práci s oběťmi trestných činů, převážně pak trestných činů předsudečných (tzv. „hatecrime“). Za téměř tři roky aplikační praxe ZOTČ jsme zaznamenali některé problémy, které se postupem času daří v různé míře redukovat. Pomoci přitom může optimalizace aplikační praxe tak, aby byl ZOTČ používán co nejvíce v souladu s jeho účelem, kterým je zvýšení ochrany obětí. V některých ohledech však situaci obětí zlepší až změna právní úpravy.

Cíle doporučení

Cílem těchto doporučení je na základě praktických zkušeností přinést podněty zejména orgánům činným v trestním řízení, a dále pak poskytovatelům služeb obětem a veřejné správě obecně, aby

- optimalizovali svoji praxi,
- přijali odpovídající metodiky a podzákonná opatření,
- iniciovali efektivní změny platné právní úpravy, které skutečně zlepší postavení obětí.

Předkládaný text nepřímou reaguje **na novelu zákona o obětech trestných činů tak, jak byla Poslanecké sněmovně Parlamentu ČR předložena sněmovním tiskem 658^{1/}**, a na mnohých místech s ní polemizuje. Plánovaná novela má uvést platnou právní úpravu do souladu se Směrnicí 2012/29/EU, kterou se zavádí minimální

^{1/} K 1. 6. 2016 (datum poslední revize textu) byl návrh zákona po 1. čtení na 44. schůzi PSP ČR přikázán k projednání výborům (usnesení č. 1210), dostupné zde: <http://goo.gl/fvz116>

pravidla pro práva, podporu a ochranu obětí trestného činu a kterou se nahrazuje rámcové rozhodnutí Rady 2001/220/SVV (dále jen „**Směrnice**“).

Máme za to, že novela **nejenže stále nedosahuje úplného souladu se Směrnicí**, ale v některých případech dokonce **zhoršuje postavení** obětí trestných činů.

Domníváme se, že novelizací zákona o obětech trestných činů by mělo dojít k takovým úpravám platného práva, které umožní obětem uplatnit svá práva v plném rozsahu, o již existující práva je nepřipraví a bude přitom vycházet z prokazatelné aplikační praxe.

Metodologie a struktura

Ke zhodnocení aplikace ZOTČ jsme využili zkušenosti In IUSTITIA z praxe poskytovatele služeb obětem. Na konkrétních případech bylo možné sledovat způsob, jakým jsou jednotlivá ustanovení zákona aplikována orgány činnými v trestním řízení v jednotlivých situacích, co případně brání úspěšné aplikaci práva a jakým způsobem to zasahuje oběti. **Při analýze bylo využito 175 případů**, které se týkaly 240 obětí trestných činů **v období od 1. 8. 2013 do 1. 6. 2016**. Mohli jsme tedy sledovat reálnou aplikaci zákona na různých úrovních trestního procesu – od úsilí obětí/poškozených podat trestní oznámení přes úkony v přípravném řízení až po účast na hlavním líčení. Tyto poznatky posloužily k identifikaci problematických úseků ZOTČ a trestního řádu^{2/} z hlediska ochrany práv a zájmů obětí.

Studie je členěna do celků dle jednotlivých pilířů ochrany obětí v ZOTČ (První pilíř: procesní a neprocesní práva, Druhý pilíř: peněžitá pomoc od státu a Třetí pilíř: standardizované služby obětem).

Jádrem analýzy jsou jednotlivá práva sledovaná ve struktuře identické se strukturou ZOTČ. Nejprve je představena aplikace jednotlivých ustanovení v praxi včetně případných problémů. Situaci ilustrujeme anonymizovanými kazuistikami. Následně představujeme plánovanou změnu právní úpravy a současně s ní i legislativní doporučení In IUSTITIA. Závěrem každého oddílu uvádíme též praktická doporučení. Konkrétní praktická a legislativní doporučení na závěr přehledně shrnujeme.

Pozornost věnujeme rovněž změně souvisejících právních předpisů. Domníváme se, že ani lepší aplikační praxe ZOTČ ani novelizace zákona nepomohou v případech, kdy rozšíření práv obětí nebude promítnuto do nejzásadnější normy trestního řízení, tj. do trestního řádu. Doporučení v této publikaci zohledňují legislativní stav ke dni 1. 6. 2016.

^{2/} Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád)

ZÁKON O OBĚTECH TRESTNÝCH ČINŮ

Zákon č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů (dále jen „ZOTČ“), je v celém rozsahu účinný od 1. 8. 2013. Česká republika tímto zákonem provedla Směrnici Evropského parlamentu a Rady 2012/29/EU ze dne 25. října 2012, kterou se zavádí minimální pravidla pro práva, podporu a ochranu obětí trestných činů (dále jen „**Směrnice**“).

Zákon představuje komplexní úpravu práv obětí na třech základních pilířích – na procesních a neprocesních právech, na zakotvení a standardizaci služeb obětem a na peněžité pomoci poskytované státem.

PRVNÍ PILÍŘ: procesní a neprocesní práva

Práva obětí lze rozdělit na práva předprocesní/mimoprocesní (práva před zahájením trestního řízení) a práva procesní (tedy práva, která náleží dle trestního řádu oběti v procesním postavení poškozeného). V dalším textu se zaměříme na práva, která byla nově zavedena ZOTČ.

1.1 Právo na to být identifikován jako oběť a jako zvlášť zranitelná oběť

Následky trestných činů ovlivňují život poškozených prakticky okamžitě. Proto je klíčové, aby se člověk bezprostředně poté, kdy je vystaven trestnému činu, stal subjektem takových práv, která mu pomohou obtížnou situaci překonat či přispějí k prevenci sekundární viktimizace (újm).

Sekundární újma je taková újma, která vzniká v průběhu trestního řízení. Pro oběť je trestní řízení po emoční a psychické stránce zpravidla velmi náročné. Druhotná újma v trestním řízení vzniká například necitlivým dotazováním při výslechu, opakovanými výslechy, opakovaným setkáváním se s pachatelem a podobně.

Základním právem lidí vystavených trestné činnosti je právo být identifikován jako oběť. Kromě fyzických osob, kterým trestným činem vznikl nebo měl vzniknout nějaký trestněprávně relevantní následek (škoda na zdraví, majetku či nemajetková újma), jsou za oběti považováni vyjmenovaní pozůstalí, jsou-li osoby blízké.

§ 2 odst. 2 ZOTČ: Obětí se rozumí fyzická osoba, které bylo nebo mělo být trestným činem ublíženo na zdraví, způsobena majetková nebo nemajetková újma nebo na jejíž úkor se pachatel trestným činem obohatil.

§ 2 odst. 3 ZOTČ: Byla-li trestným činem způsobena smrt oběti, považuje se za oběť též její příbuzný v pokolení přímém, sourozenec, osvojenec, osvovitel, manžel nebo registrovaný partner nebo druh, je-li osobou blízkou. Je-li těchto osob více, považuje se za oběť každá z nich.

Některé oběti jsou považovány za zvláště zranitelné. Jedná se o osoby, které jsou s ohledem na

- a) provedení trestného činu (brutalita, zdlouhavost, útrapy, následky),
- b) charakter trestného činu (trestné činy proti důstojnosti v sexuální oblasti, trestný čin obchodování s lidmi) nebo
- c) vlastní charakteristiku (hendikep, obtížná životní situace)

vystaveny zvýšenému riziku závažných následků a sekundární újmy.

§ 2 odst. 4 ZOTČ:

Zvláště zranitelnou obětí se [...] rozumí

- a) dítě,
- b) osoba, která je postižena fyzickým, mentálním nebo psychickým hendikepem nebo smyslovým poškozením, které ve spojení s různými překážkami může bránit plnému a účelnému uplatnění této osoby ve společnosti ve srovnání s jejími ostatními členy,
- c) oběť trestného činu obchodování s lidmi (§ 168 trestního zákoníku),
- d) oběť trestného činu proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti nebo trestného činu, který zahrnoval násilí či pohrůzku násilím, jestliže je v konkrétním případě zvýšené nebezpečí způsobení druhotné újmy zejména s ohledem na její věk, pohlaví, rasu, národnost, sexuální orientaci, náboženské vyznání, zdravotní stav, rozumovou vyspělost, schopnost vyjadřovat se, životní situaci, v níž se nachází, nebo s ohledem na vztah k osobě podezřelé ze spáchání trestného činu nebo závislost na ní.

Práva, která ZOTČ přiznává zvláště zranitelným obětem, mají za cíl ochránit je před druhotnou újmou. Na status zvláštní zranitelnosti jsou navázána mnohá další práva, jejichž aplikace má přísnější režim. Příkladem tohoto přísnějšího režimu je například aplikace práva na zabránění kontaktu s pachatelem (§ 17 ZOTČ). Oběť trestného činu může o zabránění kontaktu požádat a orgány činné v trestním řízení mají možnost zvážit, zda její žádosti vyhoví. V případě zvláště zranitelné oběti je potřeba takové žádosti vyhovět vždy, nevyklučuje-li to povaha prováděného úkonu. Dvojitý aplikační režim je pak dále patrný i u práva na výslech osobou stejného pohlaví (§ 19 ZOTČ), u práva na citlivě vedený a neopakující se výslech (§ 20 ZOTČ) a u práva na ustanovení bezplatného zmocněnce (§ 51a trestního řádu).

O statusu zvláště zranitelné oběti v praxi rozhodují orgány činné v trestním řízení. Je proto zásadní, aby policisté zvládli vyhodnotit všechny aspekty vedoucí k závěru, že se jedná o zvláště zranitelnou oběť. V opačném případě může dojít k tomu, že oběť bude vystavena nešetrnému jednání, které ji bude dále traumatizovat.

§ 3 ZOTČ: Každou osobu, která se cítí být obětí spáchaného trestného činu, je třeba považovat za oběť, nevyjde-li najevo opak nebo nejde-li zcela zjevně o zneužití postavení oběti podle tohoto zákona. Na postavení oběti nemá vliv, pokud nebyl pachatel zjištěn nebo odsouzen.

Podle ZOTČ je garantován status oběti každé osobě, která prohlásila, že byla obětí dokonatého nebo nedokonatého (k dokonání srov. např. Gřivna, T., Šámal, P., Válková, H. a kol.: 2014, s. 30) trestného činu, a to až do okamžiku, dokud není prokázáno, že obětí není. Tato právní konstrukce má předcházet případné újmě, která by nastala především v situaci, kdy by rozhodnutím orgánů činných v trestním řízení status oběti přiznán nebyl a oběť by tak přišla o svá zásadní práva (např. nesetkat se s pachatelem, být vyslychán osobou stejného pohlaví, citlivě a neopakovaně aj.)

Aplikace v praxi

V praxi narážíme na **tři základní problémy**: 1) **okruh zvláště zranitelných obětí není dostatečný** z hlediska fakticky ohrožených osob i znění Směrnice, 2) osoby a **instituce** zodpovědné za identifikaci zvláště zranitelných obětí **neumí osoby jako zvláště zranitelné identifikovat** a jejich postavení jim tak fakticky upírají, a 3) proti nepřiznání postavení zvláštní zranitelnosti **neexistuje účinný (odkladný) opravný prostředek**.

Podle Směrnice je za zvláště zranitelnou oběť nutné považovat oběti terorismu, organizované trestné činnosti, obchodování s lidmi, násilí na základě pohlaví, násilí v rámci

úzkého svazku, sexuálního násilí nebo pohlavního zneužívání nebo trestných činů z nenávisti a oběti se zdravotním postižením (čl. 22 odst. 3 Směrnice). Platná právní úprava vůbec nepočítá s oběťmi terorismu, organizovaného zločinu, násilí na základě pohlaví a oběťmi násilí z nenávisti, které jsou napadeny jinak než fyzickým násilím nebo pod pohrůžkou násilí. Není přitom zřejmé, proč zrovna tyto oběti byly opomenuty.

Ivana žije v České republice již více než 10 let. Je cizinka a mluví s přízvukem. Jednoho dne šla domů a bavila se s manželem svým mateřským jazykem. Kolemjdoucí muž pár verbálně napadl, nadával na jejich národnost a vyzýval je, ať táhnou domů, že ví, kde bydlí a že si počká na jejich děti, kterým dá za vyučenou. Od toho dne se Ivana ve svém bytě necítila bezpečně, bála se o děti. Díky svědkům se policii podařilo útočnicka dopadnout. Policie celou záležitost vyhodnotila jako přečin Hanobení národa, rasy, etnické nebo jiné skupiny osob podle § 352 trestního zákoníku. Ivana požádala policii o to, aby byla vyslýchána policistkou. Policie její žádosti nevyhověla s tím, že není zvlášť zranitelnou obětí ve smyslu § 2 odst. 2 písm. d) ZOTČ zákona o obětech trestných činů. Ivana se výslechu musela podrobit. Po nějaké době čekalo Ivanu řízení před soudem. Rozhodla se požádat o to, aby se s pachatelem nemusela jako zvlášť zranitelná oběť v soudní síni setkat. Soud její žádosti nevyhověl, poukázal přitom na to, že poškozená není zvlášť zranitelnou obětí ve smyslu zákona o obětech trestných činů. Proti opatření soudu neměla Ivana žádnou obranu a výslechu se za přítomnosti útočnicka musela podrobit. Byl to pro ni velmi traumatický zážitek.

V případě, že oběti není status zvlášť zranitelné oběti přiznán, **neexistuje proti takovému postupu okamžitý opravný prostředek**. O postavení zvlášť zranitelné oběti není vydáváno usnesení, proti kterému by byla přípustná stížnost s odkladným účinkem směřujícím k ochraně oběti do doby, než bude o stížnosti rozhodnuto. V přípravném řízení může poškozený využít pouze obecnou žádost o přezkoumání postupu policejního orgánu a státního zástupce (§ 157a trestního řádu).

Vzhledem k tomu, že se statusem zvlášť zranitelné oběti se pojí výše zmíněná významná práva na ochranu před druhotnou újmou, má na situaci obětí závažný dopad, pokud se nemohou bránit opravným prostředkem s odkladným účinkem. Hrozí, že **neuznané zvlášť zranitelné oběti budou v trestním řízení čelit necitlivému jednání a takto budou opět zraňovány**.

Chystaná legislativní změna a legislativní doporučení

Připravovaná **novelizace** ZOTČ se práva na to, být identifikován jako (zvláště zranitelná) oběť **dotýká na třech místech**:

- 1) dochází k omezení práv pozůstalých,
- 2) rozšiřuje se okruh zvláště zranitelných obětí,
- 3) zavádí se presumpce zvláštní zranitelnosti obětí.

Plánovaná novelizace tedy částečně zhoršuje postavení některých obětí, okruh zvláště zranitelných obětí nerozšiřuje dostatečně a nezavádí přezkumný mechanismus přiznání postavení zvláště zranitelných obětí.

Zhoršení postavení pozůstalých po obětech trestných činů

Současné znění § 2 odst. 3 ZOTČ

Byla-li trestným činem způsobena smrt oběti, považuje se za oběť též její příbuzný v pokolení přímém, sourozenec, osvojenec, osvojitel, manžel nebo registrovaný partner nebo druh, je-li **osobou blízkou**.

Znění navrhované MSp

Byla-li trestným činem způsobena smrt oběti, považují se, **utrpěli-li v důsledku smrti oběti újmu**, za oběť též její příbuzný v pokolení přímém, sourozenec, osvojenec, osvojitel, manžel nebo registrovaný partner, druh nebo osoba, které oběť ke dni své smrti poskytovala nebo byla povinna poskytovat výživu.

Návrh změny (In IUSTITIA)

Ponechat původní právní úpravu.

Podle současné právní úpravy je za oběť trestného činu potřeba považovat rovněž pozůstalé, lze-li je považovat za osoby blízké, tedy osoby, které by újmu, kterou utrpěla jedna z nich, druhá **důvodně pocítovala jako újmu vlastní** (viz § 125 trestního zákoníku^{3/}, obdobně § 22 odst. 1 občanského zákoníku^{4/}).

Současný právní stav tedy zaručuje právo na šetrné zacházení ze strany orgánů činných v trestním řízení, právo získat pomoc od subjektů poskytujících služby obětem, právo na peněžitou pomoc a právo žádat, aby se v průběhu řízení nesetkali s pachatelem. Poskytnutí uvedených práv pozůstalým považujeme za zcela klíčové pro to, aby

^{3/} Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník

^{4/} Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

byli ušetřeni další traumatizace v procesu trestního řízení. O tato práva však mohou pozůstatí plánovanou novelou zcela přijít.

Nově **má být** orgánům přicházejícím do kontaktu s obětí **dána možnost hodnotit**, zda v důsledku smrti poškozeného vznikla pozůstalým **újma**. Není přitom zřejmé, dle čeho bude vznik újmy hodnocen. Dle důvodové zprávy budou za oběti považovány pouze takové osoby, kterým vznikne nějaká újma, *byť by se jednalo v konkrétním případě o újmu ryze nemajetkovou, spočívající např. ve vážném zásahu do práv na ochranu osobnosti nebo do soukromí oběti* (blíže viz Vládní návrh zákona, str. 14). Novelizace má zabránit nadužívání postavení obětí těmi osobami, které k oběti v době její smrti neměly bližší vztah. **Prevenci zneužití však již nyní řeší právě skutečnost, že se má jednat o osoby blízké, které újmu oběti považují za újmu vlastní.** Naopak novelizovaná právní úprava může v praxi vést k traumatizaci těch obětí, které sice smrt blízkého člověka budou považovat za újmu sobě vlastní, ale nebudou schopny prokázat bližší vztah. Viz například následující případ.

Jana a Martin jsou senioři, kteří již před lety ztratili kontakt se svým synem, který o ně nejeví zájem. Oba bydlí v domově s pečovatelskou službou. O životě svého syna, úspěšného manažera, se dozvídají z doslechu a od společných známých. Nenavštěvují se. Syn na dopisy svých rodičů nereaguje, nechce se o ně starat. Rodiče přesto na svého syna často myslí. Ten se jednoho dne stal obětí dopravní nehody. Jana a Martin nemohou být dle navrhované právní úpravy identifikováni poskytovateli služeb jako oběti, k zásahu do jejich soukromého života s ohledem na předchozí životní situaci totiž nedošlo. Nemohou jim tedy být poskytnuty služby podle ZOTČ, zejména psychologická podpora pozůstalým. Orgány činné v trestním řízení nebudou k Janě a Martinovi přistupovat jako k obětem, neposkytnou jim informace o jejich právech včetně práva na prohlášení o dopadu trestného činu. Jana a Martin budou pravděpodobně celou situaci prožívat velmi těžce.

Máme za to, že **smrt osoby blízké je vždy (tedy bez ohledu na objektivně vzniklou újmu, kterou by bylo nutno prokazovat) natolik traumatická, že je nezbytné setrvat na úpravě, která osoby blízké uznává za oběti bez dalších podmínek.** S ohledem na shora uvedené doporučujeme od novelizace § 2 odst. 3 zcela upustit.

Úplné znění novelizace ZOTČ rozšiřuje okruh zvláště zranitelných obětí o seniory (§ 2 odst. 4 písm. a) a o všechny oběti trestných činů z nenávisti a oběti organizovaného zločinu (§ 2 odst. 4 písm. b). Toto rozšíření okruhu poškozených uvádí platnou právní úpravu do souladu se Směrnicí. Stále nedostatečné je však pojetí obětí terorismu, kterým se věnujeme dále.

Rozšíření okruhu zvláště zranitelných osob a stále neúplná ochrana obětí terorismu

Současné znění § 2 odst. 4 ZOTČ

Není upraveno.

Znění navrhované MSp

V § 2 odst. 4 se na konci textu písmene c) doplňují slova „a trestného činu teroristického útoku (§ 311 trestního zákoníku)“.

Návrh změny (In IUSTITIA)

V § 2 odst. 4 se na konci textu písmene c) doplňují slova „a trestného činu teroristického útoku (§ 311 trestního zákoníku) a trestného činu teroru (§ 312 trestního zákoníku)“.

Navrhovaná novelizace rozšiřuje okruh zvláště zranitelných obětí v § 2 odst. 4 písm. c) o oběti trestného činu Teroristického útoku (§ 311 trestního zákoníku). Toto rozšíření je nedostatečné a neodpovídá úpravě ve Směrnicí.

Oběti terorismu jsou ve Směrnicí vnímány perspektivou Rámcového rozhodnutí Rady 2002/475/SVV ze dne 13. června 2002 o boji proti terorismu. Katalog trestných činů spojených s terorismem je zde nepoměrně větší, zahrnuje nejen teroristické trestné činy, ale také trestné činy spojené s teroristickými skupinami a trestné činy spojené s teroristickou činností.

Není zřejmé, proč navrhované znění zahrnuje pouze § 311 TZ (trestný čin Teroristického útoku), když současný trestní zákoník rozeznává i trestný čin Teroru (§ 312 TZ). V případě, že by policie konkrétní trestný čin vyšetřovala jako trestný čin Teroru a nikoli Teroristického útoku,^{5/} nebylo by oběti přiznáno postavení zvláště zrani-

5/ Šámal, P. a kol. Trestní zákoník, 1. vydání, Praha: C. H. Beck, 2009, s. 2793 a násl.

Vztah k trestnému činu teroristického útoku podle § 311: Skutkové podstaty trestného činu teroristického útoku podle § 311 a trestného činu teroru podle § 312 se zčásti překrývají, a proto je třeba v konkrétním případě použít zásady řešící připuštění či vyloučení jednočinného souběhu. Zpravidla se uplatní jednočinný souběh těchto skutkových podstat, zejména pokud pachatel trestným činem teroru směřujícím

telné oběti. Konkrétně například v případě pokusu o vraždu některého z ústavních činitelů s cílem působit na ústavní pořádek by poškozenému nebyl přiznán status zvlášť zranitelné oběti. Selektivní výběr pouze jedné ze dvou skutkových podstat poskytujících ochranu před terorismem je nelogická a nejspíše se v navrhované právní úpravě jedná o opomenutí.

Třetí změnou právní úpravy, která se vztahuje k právu oběti být identifikována jako oběť nebo zvlášť zranitelná oběť, je novelizace § 3 odst. 1 ZOTČ.

Přezkum postavení zvlášť zranitelné oběti

Současné znění § 3 odst. 1

Každou osobu, která se cítí být obětí spáchaného trestného činu, je třeba považovat za oběť, nevyjde-li najevo opak nebo nejde-li zcela zjevně o zneužití postavení oběti podle tohoto zákona. Na postavení oběti nemá vliv, pokud nebyl pachatel zjištěn nebo odsouzen.

Znění navrhované MSp

V § 3 odst. 1 se za větu první vkládá věta „Existují-li pochybnosti o tom, zda je oběť zvlášť zranitelnou, je třeba ji za zvlášť zranitelnou považovat.“

Návrh změny (In IUSTITIA)

V § 3 odst. 1 se za větu první vkládají věty „Existují-li pochybnosti o tom, zda je oběť zvlášť zranitelnou, je třeba ji za zvlášť zranitelnou považovat.

Pokud není oběť považována za oběť nebo zvlášť zranitelná oběť za zvlášť zranitelnou, je proti takovému postupu policejního orgánu přípustná stížnost státnímu zástupci, a proti takovému postupu státního zástupce stížnost bezprostředně nadřízenému státnímu zastupitelství. Stížnost má odkladný účinek.

Zákon o obětech trestných činů předpokládá presumpci postavení oběti. Novela rozšiřuje tuto presumpci i na zvlášť zranitelné oběti. Původní ani současné znění však nepočítá se situací, kdy policií nebo orgány činnými v trestním řízení není postavení

i proti životu člověka vedle ústavního zřízení úmyslně zasáhne také jiné chráněné zájmy uvedené v § 311, např. obranyschopnost republiky, základní politickou, hospodářskou nebo sociální strukturu republiky nebo mezinárodní organizace. Pokud útok pachatele spočívající např. ve vraždě ústavního představitele republiky byl spáchán pouze v úmyslu poškodit ústavní zřízení republiky, šlo by jen o trestný čin teroru podle § 312, který je v tomto rozsahu trestným činem speciálním, neboť je jím postihován přísněji určitý druh útoku (vraždy – úmyslného usmrcení jiného, resp. pokusu) proti témuž individuálnímu objektu (zájmu na ochraně ústavního zřízení republiky).

oběti přiznáno vůbec a oběť se proti takovému postupu chce bránit. **V zákoně zcela chybí přezkumný mechanismus s odkladným účinkem.** Jak jsme již výše popsali, v praxi se může stát, že oběti není přiznáno postavení zvláště zranitelné oběti, v důsledku čehož je vyslýchána opakovaně různými policisty či jí není umožněno nesetkat se s pachatelem. Pokud jí bude postavení (zvláště zranitelné) oběti přiznáno později, odepření již porušených práv nepůjde zcela zhojit. Nepřiznání postavení oběti a zvláště zranitelné oběti by mělo být přezkoumatelné, a to dozorujícím/nadřízeným orgánem.

V neposlední řadě by bylo vhodné celý § 2 odst. 4 zpřehlednit, a to mimo jiné pro účely vyhodnocování efektivity dané právní úpravy prostřednictvím stávajícího statistického vykazování (ESSK, systém PMS, dotační systémy MSp, MPSV), které sledují kategorie obětí dle paragrafového znění.

V praxi např. Probační a mediační služba vyhodnocuje svoji činnost i prostřednictvím nápadu jednotlivých případů dle členění § 2 odst. 4 písm. a) - d). V písm. d) se přitom nacházejí dvě typově odlišné skupiny obětí – oběti sexuálních trestných činů a oběti násilí z nenávisli. Statistika pak bývá zpravidla interpretována jako počet obětí sexuálních trestných činů. V takovém případě pak může dojít ke zkreslení situace obětí nenávislných trestných činů.

Současné znění

Upraveno v § 2 odst. 4

Znění navrhované MSp

Není upraveno

Návrh změny (In IUSTITIA)

a) dítě,

b) osoba **vysokého věku nebo**

c) **osoba**, která je postižena fyzickým, mentálním nebo psychickým hendikepem nebo smyslovým poškozením, které ve spojení s různými překážkami může bránit plnému a účelnému uplatnění této osoby ve společnosti ve srovnání s jejími ostatními členy,

d) oběť trestného činu obchodování s lidmi (§ 168 trestního zákoníku),

e) oběť trestného činu teroristického útoku (§ 311 trestního zákoníku), teroru (§ 312 trestního zákoníku) a souvisejících trestných činů spáchaných ve prospěch teroristické skupiny,

f) oběť trestného činu proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti nebo trestného činu, který zahrnoval násilí či pohrůžku násilím,

g) oběť **trestného činu spáchaného pro příslušnost k některému národu, rase, etnické skupině, náboženství, třídě nebo jiné skupině osob nebo**

h) **oběť trestného činu spáchaného ve prospěch organizované zločinecké skupiny**, jestliže je v konkrétním případě zvýšené nebezpečí způsobení druhotné újmy zejména s ohledem na její věk, pohlaví, rasu, národnost, sexuální orientaci, náboženské vyznání, zdravotní stav, rozumovou vyspělost, schopnost vyjadřovat se, životní situaci, v níž se nachází, nebo s ohledem na vztah k osobě podezřelé ze spáchání trestného činu nebo závislost na ní.

Praktická doporučení

I bez legislativní změny, která by uvedla českou právní úpravu do souladu se Směrnicí, je možno učinit kroky pro zlepšení situace zvláště zranitelných obětí, a to vzděláváním orgánů činných v trestním řízení a zpracováním metodik, jimiž by se při posuzování zvláště zranitelných obětí mohly řídit. Při vzdělávání a přípravě lze využít zkušeností poskytovatelů služeb, akademické sféry a dalších expertů a expertek.

1.2 Právo na informace

Informace jsou předpokladem úspěšného uplatnění práv obětí. Právo na informace (Díl 2 ZOTČ) je tedy základním právem každé oběti trestného činu. ZOTČ pojímá právo na informace extenzivně – zásadně všechny subjekty, které s obětí přicházejí do kontaktu, mají informační povinnost. Minimální rozsah informační povinnosti mají zdravotnická zařízení, která musí oběť informovat pouze o subjektech, které jí poskytnou pomoc. Nejširší informační povinnost mají subjekty poskytující služby obětem a policie.

Informace se obětem poskytují v plném rozsahu písemně a některé z informací též ústně. Lidé mohou požádat o to, aby jim veškeré informace byly poskytnuty ústně.

Informace musí být obětem poskytnuty srozumitelně a v jazyce, o kterém prohlásí, že mu rozumí, nebo v jazyce státu, jehož jsou občany. Oběť je nutno informovat srozumitelným způsobem se zohledněním jejího věku, rozumové a volní vyspělosti a zdravotního stavu, včetně stavu psychického (§ 13 ZOTČ).

Aplikace v praxi

Informační povinnost orgánů činných v trestním řízení je v praxi řešena prostřednictvím obsáhlého formálního poučení, které je obětem předáváno bez ohledu na jejich aktuální potřeby. V první fázi jde především o informace o ochraně před akutním nebezpečím, ochraně osobních údajů ve spise a o kontakty na poskytovatele služeb, následně pak o informace o ochraně před sekundární újmou, o peněžité pomoci a náhradě škody a o dalších právech v trestním řízení.

Informace jsou obětem v současné době **často poskytovány bez ohledu na jejich aktuální fyzický a psychický stav, jejich intelektuální kapacitu a vzdělání**. Lidé jsou často poučováni o všech existujících právech, nikoliv o právech, která jsou pro ně relevantní. Oběti se pak ve změti informací ztrácejí. Nesrozumitelné poučení ztěžuje práci policie, prodlužuje úvodní fázi trestního stíhání a traumatizuje poškozené. **Smyslem právní úpravy není zahltit oběť všemi informacemi** o jakýchkoliv právech, jaká oběť může mít, **ale srozumitelným způsobem** (i opakovaně) **ji seznámit s jejími relevantními právy tak, aby je mohla efektivně využít**.

Dalším problémem při informování obětí často bývá forma **odkazování na poskytovatele služeb obětem**. Policie má ve smyslu § 8 odst. 1 písm. b) ZOTČ povinnost odkazovat oběti na subjekty, které jim poskytnou právní informace a sociální služby. Máme za to, že danou povinnost je nutné **interpretovat v souladu s účelem předcházení sekundární újmy**.

V některých případech jsou oběti odkázány na **informace dostupné na stránkách Ministerstva spravedlnosti**. Ty jsou nepřehledné a nesrozumitelné, obtížně se v nich vyhledává a vyskytují se obtíže s jejich aktualizací.

Registr představuje aktuální seznam poskytovatelů pomoci obětem trestných činů, druhů jimi poskytovaných služeb a jejich územního rozsahu. Registr slouží jako informační zdroj o dostupných službách pro oběti a všechny subjekty, které mají povinnost oběti o subjektech pomoci informovat.

Registr je dle obsahu složen z několika samostatných částí:

- a) subjekty podle § 39 odst. 2 na základě jejich žádosti,
- b) akreditované subjekty podle § 39 odst. 1,
- c) advokáty na základě žádosti podle § 47,
- d) střediska Probační a mediační služby

Vstup do registru ZDE

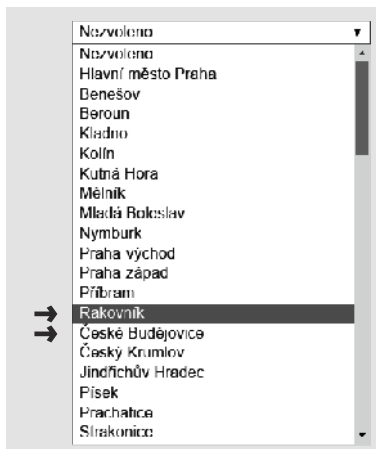
Organizace poskytující služby obětem jsou zde nazývány jako „subjekty podle § 39 odst. 2 na základě jejich žádosti“, případně jako „akreditované subjekty podle § 39 odst. 1“.

<http://portal.justice.cz/Justice2/MS/ms.aspx?o=23&j=33&k=6115&d=330753>
(<http://goo.gl/cAE18D>)

V seznamu organizací se vyhledává podle soudních okresů, nikoli abecedně (viz obrázky, kde po Rakovníku ve Středočeském kraji následují České Budějovice v Jihočeském kraji bez jakéhokoli zřetelnějšího oddělení). Pro osoby neznalé tohoto systému jsou služby v jejich městě prakticky nedohledatelné.

V seznamu nelze vyhledávat podle cílové skupiny obětí, kterým je služba určena. Poškození tedy musí projít desítky organizací, v horším případě jich několik obvolat, než naleznou organizaci, která jim poskytne odpovídající služby.

Rychlé vyhledávání ukazuje obětem pouze sídlo organizací, nikoli místo poskytování služeb. To je problém především u organizací s celostátní působností, které mají sídlo pouze v jednom městě, ačkoli jejich služby jsou dostupné i jinde. Rychlé vyhledávání také obsahuje pro oběti zcela nadbytečné informace jako je IČ nebo veřejné ID poskytovatele služeb, místo toho, aby obsahoval použitelné kontaktní údaje.

Cílová skupina **Sídlo > místní dostupnost služeb**

Akreditované subjekty

Veřejné ID: Název / jméno:

Obec: Okres:

IČO: Označení:

Druh akreditované služby:

Veřejné ID	Název	Sídlo	IČO
AKR000001	INJUSTITIA o.p.s.	Rybna 716/24, Staré Město, 11000 Praha, Hlavní město Praha, Praha/Praha	
AKR000002	Erostopolno s.r.l.	Jiráskova 216/8, Včelví, 60200 Bno, Brno-město, Jihočeský/Jihočeský	7058906

IČO > telefon, e-mail

V současné praxi lidé dostávají seznam všech poskytovatelů služeb, a to bez ohledu na trestný čin, kterému byli vystaveni. Rovněž se setkáváme s neochotou policie odkazovat na konkrétní organizace s tím, že nemůže rozlišovat mezi jednotlivými subjekty. Taková interpretace je ovšem zjevným nepochopením ZOTČ a potřeb obětí. Oběti se pak musí v seznamu orientovat samy, což může být nad jejich síly.

Kamila se stala obětí sexuálního útoku. Po výslechu na policii jí vyšetřující policistka předala vytištěný seznam organizací poskytujících služby obě-

tem. Kamilu zajímalo, kam se má konkrétně obrátit, ale takovou informaci nedostala. Zavolala tedy na první uvedené telefonní číslo. Pracovnice organizace, do které Kamila zavolala, její příběh vyslechla a poskytla jí základní informace, avšak návazné služby a osobní poradenství jí poskytnout nemohla, protože se organizace specializovala na služby obětem obchodu s lidmi. Kamila od pracovnice dostala kontakt na specializované pracoviště. Tam však již nezavolala, protože se obávala, že by jí opět odkázali jinam. Nyní Kamila nikomu nedůvěřuje a následkům trestného činu a blížícímu se trestnímu řízení čelí osamocena.

Smyslem platné právní úpravy je rychle nabídnout poškozeným takové informace a na jejich základě služby, které odpovídají jejich potřebám. Jednotliví poskytovatelé služeb se často specializují na určité cílové skupiny dle § 2 odst. 4 ZOTČ. To umožňuje poskytnout poškozeným komplexní služby a odpovídající odbornost. Jiným způsobem se přistupuje k dětským obětem, jinak k obchodovaným osobám a jinak k obětem teroristických útoků. V případě, kdy oběť kontaktuje poradnu, která neposkytuje služby dané cílové skupině, bude poškozený odkázán na jinou organizaci. To významně zvyšuje sekundární viktimizaci oběti.

Chystaná legislativní změna a legislativní doporučení

Orgány činné v trestním řízení si dlouhodobě uvědomují problém spočívající v dlouhém a nesrozumitelném poučení oběti. Policie ČR vytvořila zkrácené poučení s nejdůležitějšími právy. Přesto i nadále je všem obětem, tedy například i osobám, kterým vznikla menší majetková škoda, poskytováno poučení v plném rozsahu.

Problém obšírné informační povinnosti se rozhodla řešit i předkládaná novela.

Informační povinnost

Současné znění § 13

Úprava vzdání se práva na informace není obsažena

Navrhované znění

Oběť je třeba informovat srozumitelným způsobem [...] **Vysloví-li oběť přání nebýt informována**, přičemž o následcích vzdání se tohoto práva musí být poučena, orgány činné v trestním řízení **informace neposkytnou, ledaže** je třeba tyto informace poskytnout k řádnému **uplatnění práva oběti v trestním řízení**.

Návrh změny (In IUSTITIA)

Vysloví-li oběť přání nebýt informována **ústně**, přičemž o následcích vzdání se tohoto práva musí být poučena, orgány činné v trestním řízení informace neposkytnou, ledaže je třeba tyto informace poskytnout k řádnému uplatnění práva oběti v trestním řízení. **O svém právu na ochranu před hrozícím nebezpečím (§ 14) a právu na ochranu soukromí (§ 16) musí být oběť informována vždy ústně. Ve srozumitelné písemné podobě jsou informace oběti poskytovány vždy.**

Domníváme se, že **v praxi může dojít ke zhoršení informovanosti poškozených**. Obětem bude dána možnost vzdát se svého práva na informace. Vzdání není absolutní - netýká se informací o právech obětí v trestním řízení a může být vzato zpět. Zejména obětem majetkové trestné činnosti a méně závažných trestných činů je poučení skutečně na obtíž a možnost vzdát se poučení uvítají. Z praxe poskytovatelů služeb obětem však vyplývá, že již v současnosti se lidé často omylem vzdávají práv, kterým nerozumí, která jsou jim interpretována jako administrativní zátěž, a to především v situaci, kdy jsou traumatizováni a přijímání dalších informací je pro ně složité. Dopady plánované úpravy ilustruje následující příklad.

Vdovec Oldřich byl přepaden skupinou útočníků a okraden o celý důchod. V nemocnici pobyl čtrnáct dní. Nyní se rychle unaví a každé jednání s lidmi je pro něj velmi tíživé. U výslechu na něj policisté byli milí, a tak jim Oldřich nechtěl přidělovat starosti. Když se jej zeptali, zda potřebuje poučit o svých právech, byl už hodně unavený, prohlásil tedy, že ne. Oldřich neznal přesný obsah poučení a nevěděl tedy, že některé informace by se mu bývaly hodily. Oldřich podal výpověď a šel domů. Teď je na vše sám, neví, na koho se obrátit. Také mu na jeho mobilní telefon chodí obtěžující SMS od pachatele, který se ze spisu dozvěděl jeho telefonní číslo. Oldřichův psychický stav se zhoršuje.

Existují také předprocesní práva – práva vyplývající ze ZOTČ – o kterých by oběti měly být informovány vždy, protože objektivně slouží k jejich ochraně. Jedná se o právo na ochranu před hrozícím nebezpečím (§ 14 ZOTČ) a právo na ochranu soukromí (§ 16 ZOTČ). Následující právo umožňuje například obětem žádat, aby k informacím o jejich bydlišti a pracovišti a o jejich osobních, rodinných a majetkových poměrech neměl přístup pachatel. Obsahem poučení obětí jsou také informace o tom, u kterých subjektů mohou poškození vyhledat pomoc.

Problém s dlouhým a nesrozumitelným poučením **není třeba řešit prostřednictvím změny právní úpravy**, těžiště změny leží ve výkladu a aplikaci stávajících ustanovení.

Praktické doporučení

Metodicky je potřeba upravit povinnost orgánů činných v trestním řízení **odkazovat oběti na konkrétní organizace**, které poskytují odpovídající služby dle potřeb jednotlivých skupin obětí, tedy oběti domácího násilí do poraden pro oběti domácího násilí, oběti sexuálního násilí do poraden pro oběti sexuálního násilí atd.

Seznam organizací poskytujících služby obětem, který je dostupný na webových stránkách Ministerstva spravedlnosti, je potřeba **upravit tak, aby byl srozumitelný** obětem a aby zde bylo možné přehledně vyhledávat informace, které lidé skutečně potřebují (telefonní číslo, email atd.)

Ze Směrnice i zákona vyplývá, že poučení musí být obětem poskytnuto ve srozumitelné formě. Současnou podobu poučení však za srozumitelnou považovat nelze. **Poučení je potřeba upravit do běžného jazyka a zpřístupnit v elektronické podobě** na webových stránkách policie a Ministerstva spravedlnosti. Poučení je rovněž potřeba zpracovat v cizích jazycích, protože jeho tlumočení do cizího jazyka na policejní služebně je nedostatečné. Oběti se potřebují ve svých právech orientovat a mít jejich obsah stále k dispozici.

1.3 Právo na poskytnutí odborné pomoci a právo na právní pomoc

Právo na poskytnutí odborné pomoci (Díl 1 ZOTČ) je koncipováno jako právo na psychologické poradenství, sociální poradenství, právní pomoc, poskytování právních informací nebo na restorativní programy. Odborná pomoc má být poskytována před, během i po trestním řízení. Podpora a pomoc je poskytována zejména profesionálními poskytovateli služeb, v některých případech však není vyloučeno, aby tuto podporu a pomoc poskytovaly další osoby, obvykle přátelé a blízcí oběti (zmocněnec, důvěrník). Profesionální poskytovatelé služeb jsou povinni řídit se zákonem o obětech trestných činů a pokud poskytují sociální služby, též zákonem o sociálních službách. Poskytovatelé služeb obětem jsou předmětem kontroly kvality ze strany Ministerstva spravedlnosti a Ministerstva práce a sociálních věcí (dále viz Třetí pilíř: Standardizované služby obětem).

Právo na čerpání odborných služeb je právem dozvědět se o takových odborných službách (od zdravotnických zařízení, policie, státního zástupce, obecní či městské policie), právem obrátit se na poskytovatele těchto služeb a právem tyto služby čerpat.

Zákon předpokládá následující typy pomoci:

- Odbornou pomoc (psychologické poradenství, sociální poradenství)
- Poskytování právních informací
- Poskytování restorativních programů
- Právní pomoc

Pokud jde o odbornou sociální pomoc, dovoluujeme si na tomto místě odkázat na zákon o sociálních službách. Pomoc sociálního charakteru není předmětem této studie. Domníváme se, že pro uplatnění procesních práv na náhradu škody a nemajetkové újmy **je klíčové, aby pro oběti trestné činnosti byla dostatečně dostupná efektivní právní pomoc**. Současný legislativní stav tomu však neodpovídá.

Aplikace v praxi

Pro oběti představuje praktický problém především **nedostatek informací**, informace poskytnuté v nesrozumitelné podobě nebo informace poskytnuté nesprávným způsobem (viz část 1.2).

Zásadním problémem pro oběti trestných činů je **nedostupnost právní pomoci**. Ta je způsobena jednak absencí odpovídající právní úpravy, jednak způsobem, kterým je právní pomoc poskytována v trestním řízení, a v neposlední řadě omezením oprávnění těch subjektů, které jsou schopny právní pomoc poskytnout, avšak s ohledem na prosazenou právní úpravu tak učinit nesmí.

Právní pomoc obětem zahrnuje právní pomoc v trestním řízení a právní pomoc mimo trestní řízení (např. ve správním řízení o peněžitou pomoc, v civilním řízení o náhradu škody). Oběti potřebují právní pomoc **i ve vztahu k ochraně svých práv vyplývajících přímo ze zákona o obětech trestných činů** (právo na informace, právo na ochranu před druhotnou újmou, právo na ochranu před hrozcím nebezpečím), ta však **není uspokojivým způsobem řešena**. V § 6 ZOTČ je stanoveno, že právní pomoc je poskytována za podmínek stanovených v jiném právním předpise. Jedná se především o trestní řád a občanský soudní řád. Jakým způsobem má být právní pomoc poskytována v případech sporů o práva vyplývající přímo ze ZOTČ, není jasné.

Máme za to, že ZOTČ v § 6 odkazuje mj. na neexistující právní normu – zákon o bezplatné právní pomoci.^{6/}

Oběti mohou o bezplatnou právní pomoc žádat pouze ve vztahu ke svým právům v trestním řízení. Pokud by se tedy chtěly dovolat svých práv plynoucích jim přímo ze ZOTČ či jiných mimoprocesních práv vyplývajících z jejich postavení oběti, bezplatnou pomoc nemohou s ohledem na její absenci využít. Budou muset spoléhat buď na nedostačující systém pro bono právní pomoci, právní pomoc si zaplatit nebo zůstat bez právní pomoci. Pro úplnost dodejme, že advokáti mohou poskytovat obětem právní služby zdarma (§ 47 ZOTČ), zpravidla tak však činí pouze ve velmi omezeném rozsahu, ostatní služby jsou za úplatu (viz následující příklad).

Eva při přepadení utrpěla těžkou újmu na zdraví s trvalými následky. Útočník je zatím neznámý a vypadá to, že se ho nepodaří nikdy dostihnout a postavit před soud. Eva přišla o práci a novou stále nemá. Její ekonomická situace se zhoršuje, má dluhy. Eva požádala podle zákona o obětech trestných činů o peněžitou pomoc, řízení probíhá již druhým rokem. Eva nemá z čeho hradit advokáta a potřebuje, aby jí někdo pomohl se správním řízením, případně s podáním žaloby. Organizace, na které se Eva obrátila, jí pomoci chtějí, podle zákona ale nemohou. Musely by Evě pomoci zdarma. Podání je přitom složité. Pracovníci by museli pracovat ve svém volném čase nebo by v čase, který jim hradí dotace Ministerstva spravedlnosti, poskytovali právní pomoc, na kterou se dotace nevztahuje. Eva vyhledala advokáta ze seznamu advokátů registrovaných podle § 47 ZOTČ. Ten jí však poskytl právní pomoc v podobě konzultace u něj v kanceláři v délce jedné hodiny. Na závěr Evě sdělil, že podání, které by zpracoval v její prospěch, je nad rámec této hodiny a že další služby jsou placené. Eva na placenou právní pomoc nemá prostředky. Situace se jí zdá bezvýchodná.

Z poškozených mají v trestním řízení právo na právní pomoc pouze ty osoby, které jsou v sociální nouzi, a současně uplatnily nárok na náhradu škody, jsou zvláště zranitelnými oběťmi, byla jim způsobena těžká újma na zdraví, nebo pozůstali po osobě, která v důsledku trestné činnosti zemřela (§ 51a trestního řádu). Osoby mladší 18 let mají právo na právní pomoc vždy. Hlavní podmínkou poskytnutí bezplatné právní pomoci je tedy především osvědčení nemajetnosti poškozeného. Kritéria posuzování jsou vel-

6/ Věcný záměr zákona o bezplatné právní pomoci byl předložen 10. 3. 2016, podrobně zde: <https://goo.gl/SnFutz>

mi přisná. Řada osob na takto koncipovanou bezplatnou právní pomoc nedosáhne, byť jejich příjmy zjevně neposkytují možnost hradit si právní služby nezbytné pro uplatnění nároku na náhradu škody z vlastních zdrojů.

Dle **současné právní úpravy** mohou právní pomoc obětem poskytovat **pouze advokáti**. Sami tvůrci zákona však upozorňují na to, že taková úprava byla přijata až po zásahu České advokátní komory.^{7/} **V úvaze o tom, kdo a za jakých podmínek má poskytovat právní pomoc** obětem trestných činů, je potřeba **vycházet z významu právní pomoci** pro oběti trestných činů. Právní pomoc, tedy zastupování v řízení před soudy a jinými orgány, udělování právních porad, sepisování listin, zpracovávání právních rozborů aj., je klíčová proto, aby oběti úspěšně prošly trestním řízením a především, aby byly minimalizovány dopady trestného činu na život obětí. Oběti jsou lidé, do jejichž života zasáhl trestný čin zcela mimo jejich vůli a bez jejich zavinění. Proto se domníváme, že právní pomoc ve vztahu k obětem trestné činnosti by měla být vnímána širěji než nezbytně nutné ústavní minimum (čl. 36 Listiny základních práv a svobod), jež právní pomoc poměřuje vždy pouze účelností a ekonomickou potřebou. **Způsobem, jak tohoto cíle dosáhnout, je umožnit poskytování právní pomoci i odborným subjektům poskytujícím služby obětem.**

Dle trestního řádu může být zmocněncem poškozeného právnická osoba, tedy i poskytovatel služeb (§ 50 a násl. trestního řádu). Trestní řád tedy sám předpokládá, že budou existovat právnické osoby poskytující služby obětem. Zmocněnec de facto poskytuje poškozenému odborné služby, neboť obdobně jako advokát zastupuje poškozeného, podává za něj návrhy, žádosti a opravné prostředky a účastní se všech úkonů jako poškozený (§ 51 odst. 1 trestního řádu). V podobě zmocněnce stát **de facto umožňuje poskytovat právní pomoc i neadvokátům**. Poskytovatelé služeb obětem musí splňovat odpovídající kvalifikaci (§ 40 ZOTČ), musí dodržovat standardy

7/ Gřivna, T., Šámal, P., Válková, H. a kol.: 2014, s. 48: *Původní návrh zákona před projednáním v Legislativní radě vlády obsahoval možnost poskytovat právní zastupování i akreditovanými subjekty prostřednictvím právníka (nikoliv nutně advokáta). To se setkalo s nevolí advokátního stavu, jehož zástupci namítali, že by tímto způsobem fakticky byly prostřednictvím dotací poskytovány právní služby za úplat, což přísluší advokátům. Dále bylo zpochybnováno, zdali kterýkoliv právník má tutéž erudici jako advokát. Osoba s úplným právnickým vzděláním v oboru právo může být zapsána jako advokát jen za předpokladu tříleté praxe koncipienta (či jiné na obdobné úrovni postavené praxe) a po vykonání advokátních zkoušek (či na jejich úroveň postavených zkoušek). Po přerušeném jednání Legislativní rady vlády došlo mezi zástupci České advokátní komory a předkladatelem návrhu ke kompromisu, že akreditace bude jen ve směru poskytování právních informací (...), zatímco poskytování právní pomoci obětem za úplatu bude zachováno výlučně advokátům. Takto pozměněný návrh zákona dne 26. 1. 2012 Legislativní rada vlády doporučila vládě schválit.*

kvality^{8/} (§ 44 ZOTČ), jsou předmětem pravidelné kontroly kvality i předmětem sankční kontroly v případě stížnosti poškozených (§ 45 ZOTČ).

Domníváme se, že **skutečným důvodem námitek** proti právní pomoci poskytované subjekty odlišnými od advokátů **není obava o kvalitu poskytovaných služeb**, ale skutečnost, že by služby **mohly být poskytovány za úplatu i někým jiným, než advokátem**. Dotace na činnost poskytovatelů služeb obětem je v současnosti vykládána jako úplata, a tudíž není Ministerstvem spravedlnosti na úhradu služeb zmocněnce s poukazem na § 6 odst. 2 ZOTČ poskytována. Právní služby obětem poskytovatelé služeb hradí buď z vlastních zdrojů, zprostředkovávají zastoupení „pro bono“ nebo je neposkytují.

Měřítkem, které by ve vztahu k právní pomoci obětem mělo být uplatněno, je přitom **účinek pro oběti a hospodárnost pro stát** jako garanta dostupnosti právní pomoci a plátce nákladů právní pomoci.

Základním předpokladem prevence sekundární viktimizace je snížení počtu subjektů, se kterými poškození přicházejí do kontaktu. V ideálním případě by lidé dotčení trestnou činností měli všechny služby získat „pod jednou střechou“ v rámci multidisciplinárního týmu pracovníků a pracovníc. Pro oběti trestných činů je příznivější, pokud nemusí znovu dalším a dalším osobám sdělovat svůj příběh. Advokáti a advokátky také často nemají odpovídající (neprávní) kompetence k rozpoznání a jednání s lidmi v akutní krizi či s posttraumatickou stresovou poruchou. Některé reakce a jednání poškozených jsou navíc natolik specifické, že mohou advokáty překvapit či dokonce bránit úspěšnému poskytnutí právní pomoci. Poskytovatelé služeb, kteří se specializují na pomoc obětem, mají ve svých týmech odborníky a odbornice poskytující celou škálu služeb, které se vzájemně doplňují podle aktuálních potřeb poškozených. Obětem se dostává nejen právní pomoci, ale současně i psychické a sociální podpory.

Umožnit poskytování právní pomoci poskytovatelům služeb obětem **je hospodárné**. Zatímco cena úkonu právní služby advokáta je řízena hodnotou dle tarifní vyhlášky^{9/} a představuje minimálně 1.500 Kč, odměna poskytovatele služeb obětem může být přibližně 5x nižší. Státu se tak otvírá možnost zajistit právní pomoc většímu počtu poškozených.

8/ Vyhláška č. 119/2013 Sb. ze dne 7. května 2013, o standardech kvality poskytovaných služeb podle zákona o obětech trestných činů

9/ Vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 177/1996 Sb. ze dne 4. června 1996 o odměnách advokátů a náhradách advokátů za poskytování právních služeb

K popisu aktuálního právního stavu a zpřístupnění právní pomoci je nutné dodat, že **již nyní český právní řád** na jiných místech **zná takovou právní úpravu, jejímž účelem je** v některých typech řízení pomoci účastníkům řízení **dosáhnout na odbornou bezplatnou právní pomoc**. Dle občanského soudního řádu mohou například jako právní zástupci působit odborové organizace, poradny pro cizince a antidiskriminační poradny (§ 26 občanského soudního řádu). Poradny pro cizince a antidiskriminační poradny přitom mohou poskytovat své služby z dotací.

Obdobnou legislativní úpravou (viz návrh níže) je možné umožnit poskytovatelům služeb obětem poskytovat právní pomoc v rozsahu daného zákonem o obětech trestných činů, trestním řádem a řízením o náhradu škody v občanskoprávním řízení.

Chystaná legislativní změna a legislativní doporučení

Problém s nedostupností právních služeb lze **řešit dvojím způsobem**. První řešení předpokládá drobnou **novelizaci zákona o obětech trestných činů** a umožnění toho, aby právní služby v rozsahu předpokládaném ZOTČ mohli poskytovat i akreditovaní poskytovatelé služeb obětem. Umožnění poskytování právních služeb za úplatu by mohla být ponechána toliko advokátům s tím, že poskytovatelé služeb obětem mohou služby v obdobném rozsahu poskytovat pro oběti bezplatně z dotací poskytnutých státem a za maximální cenu na hodinu přímé péče.

Současné znění § 6 odst. 3 ZOTČ - Právní pomoc a poskytování právních informací

(3) Subjekty akreditované pro poskytování právních informací a Probační a mediační služba mohou podle tohoto zákona poskytovat obětem trestných činů právní informace.

Návrh změny (In IUSTITIA)

(3) Subjekty akreditované podle tohoto zákona ~~pro poskytování právních informací~~ a Probační a mediační služba mohou podle tohoto zákona poskytovat obětem trestných činů právní informace a **právní poradenství k dosažení účelu tohoto zákona. Právní pomoc mohou poskytovat akreditované subjekty, obětem je taková právní pomoc poskytována zdarma.**

Druhé řešení akcentuje zachování role advokátů a advokátek jako osob poskytujících právní služby za úplatu. Tato úprava vyhoví také požadavkům na zachování vyso-

ké odborné kvality poskytovaných služeb. Složení advokátního slibu do budoucna nebude představovat podmínku výkonu určitým způsobem vykonávaného podnikání, ale licenci umožňující vykonávat právní pomoc před orgány veřejné správy a soudy v plném rozsahu a bez omezení (tedy na rozdíl od obecného zmocněnce) bez ohledu na charakter zaměstnavatele.

Výkon advokacie v pracovním poměru

Současné znění § 15a zákona o advokacii

(1) Advokát může vykonávat advokacii v pracovním poměru k jinému advokátovi nebo ke společnosti anebo k zahraniční společnosti (dále jen "zaměstnaný advokát").

Návrh změny (In IUSTITIA)

(1) Advokát může vykonávat advokacii v pracovním poměru k jinému advokátovi nebo ke společnosti anebo k zahraniční společnosti anebo (dále jen "zaměstnaný advokát") nebo **k veřejně prospěšné právnické osobě podle jiného právního předpisu.**

Podle současné právní úpravy mohou advokáti vykonávat svoje povolání samostatně jako podnikatelé, jako společníci společnosti poskytující výlučně advokátní služby nebo jako zaměstnaní advokáti jiného advokáta nebo společnosti (§ 15a a násl. zákona o advokacii^{10/}). Navrhované řešení umožňuje, aby výkon advokacie byl možný též v pozici zaměstnance veřejně prospěšné právnické osoby dle § 146 občanského zákoníku. Výtky, kterým může návrh čelit, se týkají nezávislosti zaměstnaného advokáta, povinnosti mlčenlivosti, odpovědnosti za škodu a kontroly výkonu advokacie. Domníváme se, že dobře připravená změna právní úpravy se může s těmito výtkami úspěšně vypořádat. Výhody navrhovaného řešení jsou přitom dvojí – **zpřístupnění právní pomoci** lidem, kteří využívají služeb veřejně prospěšných právnických osob, zvýšení uplatnění mladých advokátů a advokátek, kteří se v současné době potýkají s **nedostatkem uplatnění** na trhu práce.

10/ Vyhláška č. 119/2013 Sb. ze dne 7. května 2013, o standardech kvality poskytovaných služeb podle zákona o poskytování právních služeb

Praktická doporučení

V praxi je nutno podstatným způsobem **zjednodušit přístup k registru poskytovatelů služeb**. Srozumitelnosti by zejména napomohlo seřazení poskytovatelů služeb do skupin dle typu trestných činů, na které se jejich pomoc specializuje.

Rovněž je potřeba průběžně **metodicky vést orgány činné v trestním řízení**, aby byly schopny obětem doporučit takového poskytovatele služeb, který bude odpovídat jejich potřebám co do obsahu, rozsahu a dosahu služeb.

V neposlední řadě je potřeba umožnit poskytovatelům služeb spolupráci s advokáty a advokátkami, a to buď výše zmíněnou právní úpravou nebo **umožněním hrazení právních služeb z dotací** určených na podporu služeb obětem.

1.4 Právo na ochranu před hrozícím nebezpečím

Právo na ochranu před hrozícím nebezpečím (§ 14 ZOTČ) zahrnuje právo na fyzickou ochranu před (opakovanými) útoky pachatele a zvláštní ochranu svědka, právo na ochranu totožnosti a podoby svědka v trestním řízení, předběžná opatření, vykázní ze společného obydlí aj., právo na informace o výsledku řízení a také na informaci o propuštění obviněného z vazby nebo výkonu trestu.

Krátkodobá ochrana je poskytována v případě, že osobě zjevně hrozí újma na zdraví nebo jiné vážné nebezpečí (pak je postupováno dle ustanovení § 50 zákona o Policii ČR)^{11/}. Krátkodobá ochrana se poskytuje osobě, které nebezpečí hrozí, v odůvodněných případech pak i osobám blízkým. Může mít formu fyzické ochrany (doprovázející policista), dočasné změny pobytu (zpravidla přemístění na policejní ubytovnu), použití zabezpečovací techniky (bytu, telefonu nebo jiného zařízení), poradensko-preventivní činnosti (informace obětem, zvýšení hlídkové činnosti v okolí obydlí apod.)

Spolu s přijetím ZOTČ došlo k podstatnému rozšíření trestního řádu o zcela nový institut **předběžných opatření** (§ 88b a násl. trestního řádu), jehož smyslem je ochrana poškozeného, osob mu blízkých, zabránění obviněnému v páchání trestné činnosti a zajištění účinného provedení trestního řízení (Důvodová zpráva). Do přijetí ZOTČ byla předběžná opatření vydávána pouze v případech domácího násilí ve vazbě na

11/ Zákon č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky

vykázání násilného partnera (dle občanského soudního řádu, nyní zákona o zvláštních řízeních soudních).

Pro vydání předběžného opatření musí být splněny následující podmínky:

- uložení předběžného opatření vyžaduje ochrana života, zdraví nebo lidské důstojnosti poškozeného,
- pachatel již je v procesním postavení obviněného,
- hrozí, že obviněný trestný čin dokoná nebo jej zopakuje,
- nelze ochrany práv poškozeného dosáhnout jiným způsobem než uložením předběžného opatření (zásada proporcionality).

Předběžná opatření, která lze obviněnému uložit, jsou následující:

- zákaz styku s určitými osobami (poškození, jeho blízcí atd.),
- zákaz vstoupit do společného obydlí obývaného s poškozeným a jeho bezprostředního okolí a zdržovat se v takovém obydlí,
- zákaz návštěv nevhodného prostředí, sportovních, kulturních a jiných společenských akcí a zákaz styku s určitými osobami,
- zákaz zdržovat se na konkrétním místě,
- zákaz vycestovat do zahraničí,
- zákaz držet a přechovávat věci, které mohou sloužit k páčání trestné činnosti,
- zákaz užívat, držet nebo přechovávat návykové látky,
- zákaz hazardních her, hraní na hracích přístrojích a sázek, nebo
- zákaz výkonu konkrétně vymezené činnosti, jejíž povaha umožňuje opakování nebo pokračování v trestní činnosti.

Součástí práva na ochranu před hrozícím nebezpečím jsou de facto i informace o propuštění nebo uprchnutí obviněného z vazby, odsouzeného z výkonu trestu, zabezpečovací detence či ústavního ochranného léčení aj., které jsou řazeny do práva na informace (§ 11 odst. 3 ZOTČ). O tyto informace musí poškozený předem požádat.

Aplikace v praxi

Právní úprava ochrany před hrozícím nebezpečím je rozsáhlá a je roztříštěna do několika právních norem – krátkodobou ochranu a vykázání upravuje zákon o Policii ČR, předběžná opatření proti domácímu násilí občanský soudní řád a zákon o zvláštních

řízení soudních^{12/}, zvláštní ochranu svědka zákon o zvláštní ochraně svědka,^{13/} utajení totožnosti a podoby svědka a předběžná opatření trestní řád. To ztěžuje orientaci poškozených, poskytovatelů služeb i samotných orgánů činných v trestním řízení. Rozhodující je praxe orgánů činných v trestním řízení, která se často významně liší, a to jak regionálně, tak i typově podle jednotlivých kategorií trestných činů. Podrobněji se budeme věnovat krátkodobé ochraně a předběžným opatřením.

Rozhodování o **krátkodobé ochraně** závisí na vůli policie a na podmínkách, které k její aplikaci policie má. V praxi se lze setkat s různým přístupem k poskytnutí krátkodobé ochrany. V některých případech může neochota k ochraně svědků a poškozených vést k tomu, že obětem je ze strany pachatele nadále způsobována újma. K tomu, aby se poškození ochrany efektivně domohli, potřebují také právní pomoc, která pro ně v řadě případů není v potřebném rozsahu dostupná. Posledním problémem krátkodobé ochrany je skutečnost, že **proti negativnímu rozhodnutí** policie o jejím nepřidělení **nemá oběť opravný prostředek** s odkladným účinkem. To může v některých případech vést k opakování nebo dokonání útoku.

Z praxe In IUSTITIA vyplývá, že orgány činné v trestním řízení **předběžná opatření** stále vnímají především ve vztahu k obětem domácího násilí. Zkušenosti s jinými předběžnými opatřeními jsou minimální.^{14/} Zásadním nedostatkem předběžných opatření je proces, kterým se o nich rozhoduje a ve kterém mají poškození pasivní roli. Předně lze předběžná opatření použít pouze vůči obviněnému. Poškozený také nemá k dispozici žádný formální nástroj, pomocí kterého by se mohl domáhat rozhodnutí o vydání předběžného opatření. O předběžných opatřeních rozhoduje ve vymezených případech státní zástupce, v ostatních soud (srov. § 88m trestního řádu) na základě návrhu státního zástupce. Poškozený se může na orgány činné v trestním řízení obracet pouze s podněty a neprocesními návrhy. Tím se předběžná opatření zakotvená v trestním řádu liší od předběžných opatření podle zákona o zvláštních řízeních soudních ve věcech ochrany před domácím násilím (srov. § 400 z.ř.s.) Poškozený nemá k dispozici opravný prostředek (stížnost) proti rozhodnutí o (ne)uložení předběžných

12/ Zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních

13/ Zákon č. 137/2001 Sb., o zvláštní ochraně svědka a dalších osob v souvislosti s trestním řízením a o změně zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů

14/ V průběhu roku 2016 vyškolila In IUSTITIA přes dvě stě policistů a policistek v Moravskoslezském a Ústeckém kraji včetně příslušníků a příslušnic SKPV. Z nich se, podle jejich sdělení, setkal s předběžným opatřením mimo domácí násilí pouze jeden. Z 240 klientů a klientek, kterým In IUSTITIA poskytovala služby od nabytí účinnosti ZOTČ, bylo předběžné opatření uděleno pouze v jednom z případů, a to na základě aktivního vystupování zmocněnce. Některým z klientů a klientek bylo předběžné opatření aktivně rozmlouváno.

opatření. Pokud tedy **soud, příp. státní zástupce, nepovažují uložení předběžných opatření za nutné, nemůže se proti tomu poškozený účinně bránit**. Stížnost může podat **pouze proti rozhodnutí o zrušení nebo změně již uložených** předběžných opatření podle § 88d trestního řádu (zákaz styku s určitými osobami) a § 88e trestního řádu (zákaz vstupu do obydlí).

Chystaná legislativní změna a legislativní doporučení

Plánovaná legislativní změna se nedotýká krátkodobé ochrany ani předběžných opatření. Máme za to, že v širším kontextu příznivých opatření ve prospěch obětí trestných činů lze uvažovat o následující změně právní úpravy.

Pro oběti představuje **institut krátkodobé ochrany** možnost rychle získat bezpečí a ochranu před hrozícím útokem. Stávající zákon o Policii České republiky svěřuje rozhodnutí o krátkodobé ochraně výlučně do pravomoci policejního orgánu, a to bez opravného prostředku. Dle našeho přesvědčení je možné uvažovat o úpravě stávajícího § 50 zákona o Policii České republiky tak, aby o (ne)udělení krátkodobé ochrany bylo rozhodováno usnesením, proti kterému by byla přípustná stížnost s odkladným účinkem. Tím budou zajištěny jednak přezkumný mechanismus rozhodování, jednak bezpečnost poškozeného do doby, než bude o přezkumu rozhodnuto.

Změna právní úpravy předběžných opatření by do budoucna měla zahrnovat možnost rozhodování o předběžných opatřeních již po zahájení trestního řízení (§ 158 odst. 3 trestního řádu), zavedení práva poškozeného **navrhnout předběžné opatření** přímo soudu nebo státnímu zástupci, zavedení **přezkumného mechanismu** vůči rozhodnutí o neudělení předběžných opatření (§ 88m) a rozšíření stížnostního mechanismu i na další předběžná opatření nad rámec § 88n odst. 4 trestního řádu.

Ukládání předběžného opatření

Současné znění § 88b trestního řádu

(1) Předběžné opatření lze uložit pouze obviněnému.

[...]

Návrh změny (In IUSTITIA)

(1) Předběžné opatření lze uložit po zahájení úkonů trestního řízení (§ 158 odst. 3 trestního řádu) osobě podezřelé, jestliže z jejího jednání nebo z dalších konkrétních skutečností vyplývá důvodná obava, že bude opakovat nebo dokonat trestnou činnost, pro niž bylo zahájeno trestní

řízení, a dosud zjištěné skutečnosti nasvědčují tomu, že byl spáchán skutek, pro který bylo trestní řízení zahájeno, tento skutek má všechny znaky trestného činu, jsou zřejmé důvody k podezření, že tento trestný čin spáchala osoba podezřelá, a s ohledem na její osobu a na povahu a závažnost trestného činu, pro který bylo trestní řízení zahájeno, nelze v době rozhodování účelu předběžného opatření dosáhnout jiným opatřením, přičemž uložení předběžného opatření si vyžaduje ochrana oprávněných zájmů poškozeného, který je fyzickou osobou, zejména jeho života, zdraví, svobody nebo lidské důstojnosti, nebo zájmů osob mu blízkých, nebo ochrana zájmů společnosti.

[...]

Mezi momentem, kdy se policie dozví o trestném činu a okamžikem sdělení obvinění konkrétní osobě může uplynout několik týdnů, během kterých může dojít k opakování nebo dokonání trestného činu, zásahu nebo ohrožení života, zdraví, svobody nebo lidské důstojnosti poškozeného nebo osob mu blízkých. Návrh směřuje k dočasné ochraně poškozeného či jeho blízkých za situace, kdy poškozený osvědčí nebo státní zástupce nebo soudce dospějí na základě vlastních poznatků k závěru, že vyjmenovaným osobám hrozí ze strany osoby podezřelé nebezpečí.

Cíle, který opatření sleduje, lze částečně dosáhnout i použitím krátkodobé ochrany. Ta však představuje zásah do soukromí poškozeného a zároveň je pro policii organizačně a ekonomicky natolik náročná, že hrozí, že nebude použita. Předběžné opatření vůči osobě podezřelé podle našeho názoru představuje omezení soukromého života takové osoby, u níž důvodné podezření o jejím předchozím jednání legitimizuje omezení jejích práv s tím, že proti rozhodnutí o uložení předběžného opatření bude takové osobě zachován opravný prostředek.

Rozhodování o předběžných opatřeních

Současné znění § 88m trestního řádu

(1) Rozhodnutí o předběžném opatření musí být odůvodněno též skutkovými okolnostmi.

[...]

(7) Proti rozhodnutím podle odstavců 2 až 4 je přípustná stížnost.

Návrh změny (In IUSTITIA)

(1) Rozhodnutí o předběžném opatření musí být odůvodněno též skutkovými okolnostmi.

[...]

(7) Proti rozhodnutím podle odstavců 2 až 4 je přípustná stížnost. **Stížnost je oprávněn podat obviněný, státní zástupce a poškozený.** Stížnost poškozeného má odkladný účinek.

Proti rozhodnutí o uložení předběžného opatření nemůže poškozený podat stížnost. Domníváme se, že tuto možnost by poškozený měl mít s ohledem na práva ohrožená jednáním obviněného a s ohledem na zachování své aktivní role v trestním řízení. Stížnost poškozeného by měla mít odkladný účinek, protože v případě neuložení předběžného opatření hrozí bezprostřední zásah do práv a oprávněných zájmů poškozeného.

Trvání předběžných opatření

Současné znění § 88n trestního řádu

[...]

(4) Proti rozhodnutím podle odstavců 2 a 3 je přípustná stížnost. Poškozený má právo podat stížnost jen proti rozhodnutím o předběžných opatřeních podle § 88d a 88e. [...]

Návrh změny (In IUSTITIA)

[...]

(4) Proti rozhodnutím podle odstavců 2 a 3 je přípustná stížnost. Poškozený má právo podat stížnost jen proti rozhodnutím o předběžných opatřeních podle § 88d, 88e, 88g, 88h, 88j, 88k, 88l. [...]

Poškozený má právo podat stížnost pouze proti zrušení nebo změně předběžného opatření spočívajícího v zákazu styku s určitými osobami (§ 88d trestního řádu) a zákazu vstupu do obydlí (§ 88e trestního řádu). Zákonodárce byla patrně vybrána ta předběžná opatření, která směřují k fyzické ochraně poškozeného před osobou obviněného. Domníváme se však, že prakticky všechna předběžná opatření (snad s výjimkou předběžného opatření v § 88f – zákaz návštěv nevhodného prostředí, sportovních, kulturních a jiných společenských akcí) mohou být použita k ochraně práv a oprávněných zájmů poškozeného a vůči jejich zrušení nebo změně by poškozený měl mít k dispozici opravný prostředek. Předběžné opatření podle § 88g trestního řádu spočívající v zákazu zdržovat se na konkrétně vymezeném místě může například směřovat k ochraně majetku poškozeného nebo jeho blízkých. Zákaz vycestování do zahraničí (§ 88h trestního řádu) a zákaz her a sázek (§ 88k trestního řádu) může poškozenému sloužit subsidiárně k ochraně jeho zájmu na náhradu škody a nemajetkové újmy vůči

obviněnému, který by se zdržoval v cizině a vyhýbal se trestnímu stíhání. Zákaz držet a přechovávat věci, které mohou sloužit k páčání trestné činnosti (§ 88i trestního řádu) může sloužit například k odejmutí zbraně obviněnému, a tedy i k ochraně života a zdraví poškozeného. Obviněný se může trestné činnosti vůči poškozenému dopouštět také pod vlivem alkoholu či návykových látek. V takovém případě předběžné opatření spočívající v zákazu užívat, držet nebo přechovávat alkoholické nápoje nebo jiné návykové látky (§ 88j trestního řádu) může výrazně přispět k jeho ochraně. Pokud určitá činnost obviněného ohrožuje poškozeného nebo jeho blízké, mělo by být poškozenému umožněno ovlivnit rozhodnutí o zákazu takové činnosti (§ 88l trestního řádu).

Praktická doporučení

V praxi by prosazování práv obětí prospělo zavedení odpovídajícího vzdělávání pro orgány činné v trestním řízení věnující se potřebám obětí z hlediska jejich bezpečnosti a ochrany. Dále je nutno neklást překážky při žádosti o krátkodobou ochranu a rozvíjet informovanost policie o předběžných opatřeních mimo kontext domácího násilí, resp. institut vykázání.

1.5 Právo na ochranu soukromí

Právo na ochranu soukromí (Díl 4 ZOTČ) zahrnuje zákaz zveřejňování informací o totožnosti oběti (§ 15 ZOTČ, resp. § 8a a násl.) a ochranu osobních údajů oběti (§ 16 ZOTČ).

Ochrana osobních a soukromých dat použitých v trestním řízení je stěžejním právem poškozených, jejich zmocněnců a důvěrníků. Nově se přímo ze zákona neuvádějí do trestního spisu údaje o bydlišti, doručovací adrese, místě výkonu zaměstnání stejně jako osobní, rodinné a majetkové poměry poškozeného a svědka, není-li to nezbytně nutné pro dosažení účelu trestního řízení. Pokud svědkovi nebo osobě jemu blízké hrozí újma na zdraví nebo jiné vážné nebezpečí porušení jeho práv, je možno totožnost a podobu svědka utajit podle ustanovení § 55 odst. 2 trestního řádu.

Aplikace v praxi

Na sekundární viktimizaci obětí se významným způsobem podílejí média. Již před účinností ZOTČ platný trestní řád zakotvil **zákaz zveřejnění** takových informací, které by mohly vést ke ztotožnění poškozeného mladšího 18ti let nebo poškozeného, vůči

kterému byl spáchán některý z vyjmenovaných trestných činů (§ 8b odst. 2 trestního řádu). Zvláštní ochranu požívají i obrazové a zvukové záznamy či jiné informace o průběhu hlavního líčení, které by mohly vést ke zjištění totožnosti poškozeného. Porušení zákazu je sankcionováno pokutou (§ 45 zákona o ochraně osobních údajů).^{15/} Zájem médií o soukromou sféru poškozených se netýká pouze trestního řízení, ale začíná zásadně již momentem spáchání trestného činu. Platná právní úprava se však vztahuje pouze na trestní řízení.

V praxi se setkáváme s **prolomením zákazu** zveřejnění totožnosti v případech, kdy poškozený je podle zákona nejprve osobou, po které se pátrá (§ 8d odst. 1 trestního řádu) a za tímto účelem je její identita zveřejněna, a následně se stane obětí.

Skrytí údajů o bydlišti, doručovací adrese a místě výkonu zaměstnání, stejně jako o osobních, rodinných a majetkových poměrech oběti (případně též zmocněnce, zákonného zástupce, opatrovníka nebo důvěrníka) je uskutečňováno na žádost dotčených osob. V praxi se setkáváme s nedostatečným pochopením významu těchto práv na straně obětí a jejich nedostatečným objasněním na straně orgánů činných v trestním řízení. Setkali jsme se také se zpochybňováním žádosti zmocněnců o skrytí jejich údajů.

Chystaná legislativní změna a legislativní doporučení

Chystaná legislativní změna se práva na ochranu soukromí netýká. Domníváme se, že ochrana soukromí obětí před zveřejněním informací vedoucím k jejich ztotožnění by měla být rozšířena i na fázi před zahájením trestního řízení, tedy na dobu, než je oběti přiznáno procesní postavení poškozeného. V tomto smyslu je potřeba zvážit vhodnou změnu ZOTČ.

Zveřejňování informací o totožnosti oběti

Současné znění § 15 ZOTČ

Zákaz zveřejnit informace umožňující zjištění totožnosti oběti upravuje trestní řád.

Návrh změny (In IUSTITIA)

Zákaz zveřejnit informace umožňující zjištění totožnosti ~~oběti~~ poškozeného upravuje trestní řád. **Ve stejném rozsahu se zakazuje zveřejnit**

^{15/} Zákon č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů a o změně některých zákonů

informace umožňující zjištění totožnosti oběti před zahájením trestního řízení.

Právní úprava skrytí osobních údajů je dle našeho názoru dostatečná a **neměla by být v žádném případě prolomena** např. zakotvením diskrece policejního orgánu o nutnosti skrytí osobních údajů. Mohlo by například hrozit, že pokud by policejní orgán nevyhodnotil jako nutné skrýt osobní údaje oběti, nemusel by k takovému kroku přistoupit. Přitom je zřejmé, že kontaktní, ale i osobní, rodinné a pracovní poměry obětí nejsou informace, které by obviněný potřeboval k realizaci svého práva na obhajobu, a naopak dostupnost těchto informací obviněnému může zásadním způsobem prohloubit sekundární viktimizaci obětí.

Praktické doporučení

V praxi bude vhodné zaměřit se na **metodické vedení** policie, aby dokázala **odlišit skrytí** vyjmenovaných osobních údajů podle § 55 odst. 1 písm. c) trestního řádu a **utajení totožnosti a podoby svědka** dle § 55 odst. 2 trestního řádu. Zatímco v prvním případě policejní orgán zásadně žádosti vyhovět musí a nemůže právo na skrytí údajů odepřít, v druhém případě může zvážit, zda utajení totožnosti a podoby je na místě s ohledem na nebezpečí, které svědku hrozí, pokud by k němu nedošlo. V praxi se často setkáváme s odmítnutím postupu podle § 55 odst. 1 písm. c) trestního řádu, resp. s tím, že jsou poškození nedostatečně informováni o svém právu požádat o skrytí nesouvisejících údajů. Přitom právě toto ustanovení trestního řádu může přispět k tomu, že se svědci budou cítit v bezpečí a budou s orgány činnými v trestním řízení lépe spolupracovat.

1.6 Právo na ochranu před druhotnou újmou

Ochránit oběť před druhotnou újmou (sekundární viktimizací) je účelem celého ZOTČ a na realizaci ochrany se podílejí všechny zúčastněné subjekty. Právo na ochranu před sekundární viktimizací je koncipováno jako právo na zabránění kontaktu oběti s osobou, kterou označila za pachatele, s osobou podezřelou nebo s osobou, proti níž se trestní řízení vede (§ 12 ZOTČ), právo na šetrné vedení výslechu (§ 18 - § 20 ZOTČ), právo na doprovod důvěrníkem (§ 21) a právo na to být slyšen (§ 22 ZOTČ).

Právo na zabránění kontaktu oběti s osobou, kterou **označila za pachatele**, s osobou podezřelou nebo s osobou, proti níž se trestní řízení vede, **má zvláště zraní-**

telná oběť vždy a orgány činné v trestním řízení jsou povinny jí vyhovět, pokud to nevyklučuje povaha daného úkonu. Ostatní oběti mají pouze právo o zabránění kontaktu požádat a závisí na orgánech činných v trestním řízení, zda žádosti vyhoví. K zamezení kontaktu musí dojít v přípravném řízení i v průběhu hlavního líčení. Jsou tak doplněna stávající práva utajeného svědka a svědka, u něhož hrozí, že by v přítomnosti obviněného nevyprávěl pravdu (§ 209 trestního řádu). Orgány činné v trestním řízení musí též zajistit, aby ke kontaktu mezi obětí a pachatelem nedocházelo mimo prostory výslechové místnosti či soudní síně. V současné době jsou zřizovány pro potřeby výslechů zvláště zranitelných obětí speciální výslechové místnosti s neprostupnými skly.

Právo na **šetrně vedené podání vysvětlení a výsledku** je absolutním právem, které mají všechny oběti. Otázky směřující do intimní oblasti mohou být kladeny pouze v odůvodněných případech. Pokud je položení těchto otázek nezbytné, musí se tak stát pouze jednou a s ohledem na věk, zkušenosti a psychický stav oběti (§ 18 ZOTČ). Proti nešetrně kladeným otázkám je možno podat námitku, o které rozhoduje vyslyšající orgán.

Oběti si mohou vybrat, jakého **pohlaví bude vyslyšající osoba** (a totéž platí o osobě tlumočnicka). V případě zvláště zranitelné oběti je nutno takovému požadavku vždy vyhovět (§ 19 ZOTČ). Zvláště zranitelné oběti mají právo na to, aby byly vyslyšány obzvláště citlivě a s ohledem na konkrétní okolnosti, které je činí zvláště zranitelnými (§ 20 ZOTČ).

Výslech zvláště zranitelných obětí mají provádět osoby, které k tomu byly **speciálně vyškoleny**. Výslech by měl proběhnout pouze jednou, pokud je nevyhnutelně nutné výslech opakovat, měla by jej provádět stejná osoba, která prováděla výslech první. Takový postup pochopitelně zvyšuje nároky kladené na orgány činné v trestním řízení, jeho smyslem však je aktivní prevence sekundární viktimizace.

Novým oprávněním oběti je tzv. prohlášení o dopadu trestného činu (§ 21 ZOTČ). Jedná se o jednostrannou výpověď poškozeného o tom, jakým způsobem trestný čin ovlivnil jeho život. Prohlášení o dopadu může být provedeno kdykoliv v průběhu trestního řízení, a to jak ústně, tak písemně.

Aplikace v praxi

Ačkoliv po legislativní stránce je ochrana před sekundární viktimizací ošetřena komplexně, situace v praxi již takto optimální není.

Oběti, které nemají status zvláště zranitelných obětí, musí v extenzivní míře a velmi komplikovaně zdůvodňovat, že existují důvody k tomu, aby se nesetkaly s pachatelem. Orgány činné v trestním řízení a obzvláště pak soudy interpretují zákon velmi úzce a dle našeho přesvědčení chybně. Setkáváme se s výkladem, že právo oběti na ochranu před sekundární viktimizací je překonáno právem pachatele na spravedlivý proces. Jde přitom o zjevné nepochopení obsahu práva na spravedlivý proces. Jsme **přesvědčeni, že neexistuje právo obviněného na to, aby výpověď poškozeného proběhla v jeho fyzické přítomnosti**. Obviněnému má být pouze garantováno právo na vyjádření se k výpovědi poškozeného, rozporovat důvěryhodnost poškozeného/svědka a klást mu otázky. K tomu však není nutná fyzická přítomnost u výpovědi oběti. Realizaci uvedených práv obviněného je možno realizovat za použití audiovizuální techniky nebo například i obyčejným přečtením výpovědi poškozeného. Na straně poškozeného jednoznačně existuje subjektivní právo na ochranu před sekundární viktimizací. Takové právo musí být odpovídajícím způsobem dostupné. Zásadním problémem tedy zůstává, že **právo na ochranu před sekundární viktimizací je do značné míry nevymahatelné**.

Dalším problémem je výklad § 17 ZOTČ, který přiznává oběti právo na zabránění kontaktu s pachatelem. Soudy mají sklon svou povinnost zajistit ochranu před sekundární viktimizací vykládat tak, že zajistí, aby se poškozený s obviněným nesetkal v soudní síni. Bezpečnost poškozených v dalších prostorách soudu již odmítají řešit. Praktickým problémem jsou rovněž bezpečnostní opatření v budově soudu, kdy jsou poškození povinni projít bezpečnostní prohlídkou, při které se však mohou setkat s obviněnými či dalšími osobami, které způsobují jejich sekundární viktimizaci.

Ustanovení ZOTČ o vedení šetrného výslechu v praxi narážejí na nedostatek informací, zkušeností a dovedností ve vztahu ke specifickým jednotlivých skupin zvláště zranitelných obětí. Orgány činné v trestním řízení jsou obvykle schopny citlivě pracovat s dětskými oběťmi, některými oběťmi sexuálního násilí a oběťmi z řad seniorů. Ke specifickým jiných skupin zvláště zranitelných obětí (typicky obětem trestných činů z nenávisli a obchodu s lidmi) přihlédnout nedovedou.

I v případě, že je status zvláště zranitelné oběti přiznán, některá ustanovení ZOTČ vztahující se k jejich ochraně nejsou v dostačující míře formulována jednoznačně a v praxi se setkáváme s jejich nepochopením. Setkali jsme se s **dezinterpretací ustanovení § 19 ZOTČ**, podle něhož oběť může žádat, aby byla v přípravném řízení vyslechnuta osobou stejného nebo opačného pohlaví, přičemž žádost zvláště zranitelné oběti musí orgán činný v trestním řízení vyhovět, nebrání-li tomu důležité důvody. Situaci ilustruje následující příběh.

Laura se stala obětí sexuálního násilí. Před výslechem na policii telefonicky požádala o to, aby vyslychající osobou byla žena. Bylo jí sděleno, že je to komplikace, ale že takový postup je možný, pokud na tom bude trvat. Laura se uklidnila a připravila se na výslech. Říkala si, že je dobré, že nebude muset o svém ponížení vyprávět cizímu muži. Na policii ji čekalo překvapení. Ve výslechové místnosti byl kromě vyšetřovatelky přítomen i další policista – muž. Laura požádala o to, zda by mohla být dodržena předchozí dohoda. Policista asi dvacet minut Lauru přesvědčoval, že se nemá čeho bát a že on má léta zkušeností se znásilněnými. Laura stále trvala na své žádosti. Policista poté začal tvrdit, že on výslech neprovádí, ale je u něj pouze přítomen. Tedy že Laura nemůže žádat postup podle § 19 ZOTČ. Lauru doprovázel zmocněnec – advokát, kterému se podařilo dosáhnout toho, že policistu vystřídala jeho kolegyně. Lauře bylo však dáno najevo, že situaci komplikuje. Laura se cítila ponížena a policii přestala důvěřovat.

Chystaná legislativní změna a legislativní doporučení

Plánovaná novela drobně upravuje i právo na ochranu před druhotnou újmou, a to ve prospěch osob blízkých obětem. Tuto změnu je potřeba podpořit.

K zamezení shora popsaných problémů při ochraně obětí před druhotnou újmou navrhujeme důsledně provést do právní úpravy zákaz opakovaného výslechu zvláště zranitelných obětí, tedy to, aby zvláště zranitelné oběti mohly ve věci vypovídat pouze jednou v přípravném řízení a jejich výslech mohl být použit v hlavním líčení bez nutnosti jakkoli dokládat nezpůsobilost vypovídat.

Dále je nutné přijetí takové právní úpravy, která by zajistila ochranu bezpečí obětí nejen v soudní síni, ale v celém areálu soudu.

Domníváme se, že by mělo dojít ke zpřísnění úpravy zákazu opakovaného výslechu v případě zvláště zranitelných obětí.

Podání vysvětlení a výslech zvláště zranitelných obětí

Současné znění § 20 ZOTČ

[...] (3) Výslech zvláště zranitelné oběti se provádí tak, aby později nemusel být opakován. V případě dalšího výslechu před stejným orgánem je vyslychajícím zpravidla stejná osoba, nebrání-li tomu důležité důvody.
[...]

Návrh změny (In IUSTITIA)

[...] (3) Výslech zvláště zranitelné oběti se provádí tak, aby později nemusel být opakován. **K opakování výsledku může dojít pouze v případě, že je to nezbytné pro dosažení účelu trestního řízení nebo pro řádné uplatnění práva na obhajobu osoby, proti níž se trestní řízení vede. Příslušný orgán je povinen uvést konkrétní skutečnosti, které opakování výsledku odůvodňují. Proti opakování výsledku může zvláště zranitelná oběť podat námitky s odkladným účinkem, které přezkoumá soud a v přípravném řízení státní zástupce.** V případě dalšího výsledku před stejným orgánem je vyslychajícím zpravidla stejná osoba, nebrání-li tomu důležité důvody. [...]

Zejména u zvláště zranitelných obětí, ale i obětí obecně, by za žádných okolností nedocházelo k opakovaným výpovědím. Návrh sice počítá s tím, že k opakování výsledku může za určitých výjimečných okolností dojít, současně však tento krok vystavuje možnosti přezkumu na základě námitek oběti.

Praktická doporučení

Zásadní je vytvoření metodiky, která zřetelně popíše způsoby, kterými má být zajištěna bezpečnost a ochrana svědků před sekundární viktimizací. Důraz by měl být kladen na zabránění kontaktu s pachatelem v prostorách soudu či policejní stanice včetně řešení bezpečnostní prohlídky při vstupu do policejních a soudních budov.

Dále bude nezbytné metodicky vést orgány činné v trestním řízení k tomu, aby prohlubovaly své znalosti o viktimologii, psychologii obětí a dopadu trestných činů na život obětí. Specializační kurzy určené orgánům činným v trestním řízení by měly být odpovídajícím způsobem rozšířeny o specifika těch skupin zvláště zranitelných obětí, které jsou pro orgány činné v trestním řízení méně známé. Nakonec je nutné zvážit vedle policistů a policistek také zavedení povinného vzdělávání pro další osoby, které se v rámci trestního řízení setkávají s oběťmi a mohou zapříčinit prohlubování jejich sekundární viktimizace nebo jí naopak předcházet.

Metodicky je potřeba podpořit spolupráci s organizacemi poskytujícími služby obětem, které mohou lidem v obtížné situaci po trestném činu poskytnout odpovídající podporu a ve spolupráci s orgány činnými v trestním řízení předcházet sekundární viktimizaci.

DRUHÝ PILÍŘ: peněžitá pomoc od státu

Právo na peněžitou pomoc (Díl 6 ZOTČ) mají oběti, kterým v důsledku trestného činu bylo ublíženo na zdraví, způsobena těžká újma na zdraví, či pozůstali po oběti, která v důsledku trestného činu přišla o život. Oběti sexuálních trestných činů jsou jedinou skupinou obětí, kterým stát poskytuje i odškodnění nemajetkové újmy, tedy újmu na jejich osobnostních právech, důstojnosti, rodinném a soukromém životě. Předchozí právní úprava upravená v zákoně o poskytnutí peněžitě pomoci^{16/} byla přijetím ZOTČ zrušena.

Peněžitá pomoc se poskytuje jednorázově a **jejím hlavním cílem je překlenutí zhoršené sociální situace**. Je tedy nutné, aby byla poskytnuta **rychle po spáchání trestného činu**. V případě obětí sexuálních trestných činů je z peněžitě pomoci hrazena i psychoterapie a fyzioterapie (§ 28 ZOTČ). Výše peněžitě pomoci je odstupňována podle závažnosti a hradí se buď paušálem (od 10 000 do 200 000 Kč), nebo podle prokazatelně vynaložených nákladů spojených s léčením a ztrátou na výdělku. Snižuje se o veškeré odškodnění, které oběť obdrží z titulu náhrady škody. Pokud oběť obdrží peněžitou pomoc a posléze je jí přiznána náhrada škody v trestním nebo civilním řízení, peněžitá pomoc se zpět státu nevrací a nárok přechází na stát (§ 33 ZOTČ).

Peněžitá pomoc je poskytována Ministerstvem spravedlnosti na základě žádosti (§ 31 a násl. ZOTČ), kterou je poškozený povinen doplnit relevantními dokumenty (lékařské zprávy apod.) Peněžitá pomoc je poskytována i v případě, kdy je útočník neznámý, nebyl odsouzen nebo zemřel. Stát je oprávněn peněžitou pomoc snížit, pokud poškozená osoba při jejím stanovení nespolupracuje, podílela se na způsobení trestného činu či již byla odškodněna v některém jiném řízení.

Aplikace v praxi

Zkušenosti In IUSTITIA s peněžitou pomocí obětím trestné činnosti ze strany státu jsou za celou dobu účinnosti ZOTČ bohužel převážně negativní.

^{16/} Zákon č. 209/1997 Sb., o poskytnutí peněžitě pomoci obětem trestné činnosti a o změně a doplnění některých zákonů

Řízení o žádostech bývají zdlouhavá a v žádném z nám známých případů nebyla peněžítá pomoc poskytnuta v předepsané tříměsíční lhůtě. Řízení je obvykle přerušováno a prodlužováno, jsou vyžadována další a další doplnění. Setkali jsme se s případem, kdy peněžítá pomoc byla poškozenému poskytnuta až po roce a půl, a to až po několika urgencích. Pomoc od státu, jejímž úkolem je zajistit, aby poškození překlenu-li obtížnou sociální situaci vzniklou bezprostředně po trestném činu, tak ani v nejmenším tuto roli neplní a poškození ztrácejí důvěru v systém pomoci.

Před přepadením Josef pracoval v továrně. Jeho výdělek představoval 22 tisíc hrubého. Výdaje na bydlení v dvoupokojovém bytě v Praze představují cca 15 tisíc, ostatní peníze utrácí za další výdaje pro sebe, svoji ženu na rodičovské dovolené a dvě děti. Po přepadení je Josef již 10 měsíců v pracovní neschopnosti. Jeho příjem se snížil na dávku nemocenské, která představuje 60% jeho původního příjmu. Rodina již nemá žádné úspory a Josef přemýšlí, že si vezme spotřebitelský úvěr na živobytí. Žádost o peněžitou pomoc podal již před čtyřmi měsíci, řízení o ní bylo již dvakrát přerušeno. Nyní se čeká na znalecký posudek o jeho zdravotním stavu. Josef se cítí bezmocný. Do práce zatím chodit nemůže, zadlužení se brání.

Uspokojivým způsobem není vyřešena ani nutnost spolupráce mezi Ministerstvem spravedlnosti a orgány činnými v trestním řízení, jimž není předepsána žádná lhůta, během níž by musely zajistit dodání podkladů ministerstvu, pokud jsou o to požádány.

Proti nepřiznání peněžité pomoci se poškození nemohou jednoduchým způsobem odvolat, protože je vyloučeno použití správního řádu (§ 30 odst. 5). Mohou pouze podat žalobu. Takový postup je však zatížen poplatkem ve výši 3 000 Kč a rovněž vyžaduje kvalifikovanou právní pomoc, tedy další výdaje na straně poškozeného.

Chystaná legislativní změna a legislativní doporučení

Plánovaná legislativní změna upravuje právo obětí na peněžitou pomoc pouze legislativně-technicky a lze ji podpořit. Současně je však potřeba trvat na tom, aby byly odstraněny ty překážky v řízení o peněžité pomoci, které znemožňují obětem rychle a účinně na tuto pomoc dosáhnout.

V platné právní úpravě zcela chybí **opravný prostředek** proti nepřiznání peněžité pomoci správním orgánem (Ministerstvem spravedlnosti). To dává obětem jedinou možnost – podat žalobu proti pravomocnému rozhodnutí správního orgánu.

Posuzování žádosti o peněžitou pomoc

Současné znění § 30 ZOTČ

[...] (5) V řízení o žádosti o peněžitou pomoc nelze podat řádný opravný prostředek. Rozhodnutí nelze přezkoumat v přezkumném řízení.

(6) Proti pravomocnému rozhodnutí může žadatel podat žalobu podle soudního řádu správního. [...]

Návrh změny (In IUSTITIA)

[...]

(5) V řízení o žádosti o peněžitou pomoc **lze** podat opravné prostředky podle správního řádu. ~~Rozhodnutí nelze přezkoumat v přezkumném řízení.~~

(6) Proti pravomocnému rozhodnutí může žadatel podat žalobu podle soudního řádu správního.

[...]

Navrhované znění právní úpravy umožní přezkoumat ve správním řízení rozhodnutí Ministerstva spravedlnosti, a to řádným i mimořádným opravným prostředkem. Možnost podat žalobu proti pravomocnému rozhodnutí je zachována.

Současně se změnou ZOTČ musí dojít i ke změně zákona o soudních poplatcích.^{17/}

Osvobození od soudních poplatků

Současné znění § 11 zákona o soudních poplatcích

(2) Od poplatku se osvobozují

[...]

l) navrhovatel v řízení o poskytnutí peněžité pomoci obětem trestné činnosti,

[...]

Návrh změny (In IUSTITIA)

(2) Od poplatku se osvobozují

[...]

l) navrhovatel v řízení o poskytnutí peněžité pomoci obětem trestné činnosti, v souvisejícím přezkumném řízení a v řízení o správní žalobě proti rozhodnutí o peněžité pomoci

[...]

Praktická doporučení

Mnozí poškození o svém právu na peněžitou pomoc nevědí. Je potřeba posílit informovanost poškozených dostupnými a srozumitelnými materiály v elektronické i tištěné podobě.

Trestný čin může pro řadu poškozených znamenat počátek vážných finančních problémů. Současně je velmi jednoduché těmto problémům předejít pomocí zrychlení poskytování peněžité pomoci a metodickým vedením osob, které o peněžité pomoci rozhodují. Rychlost rozhodování o peněžité pomoci je potřeba vyhodnotit a zefektivnit. Lhůty, které zákon stanovuje, je potřeba interpretovat jako maximální, nikoli jako minimální.

TŘETÍ PILÍŘ: Standardizované služby obětem

Služby obětem dle ZOTČ mohou poskytovat pouze **registrované subjekty**, které se zapisují do registru vedeného Ministerstvem spravedlnosti. Registrované subjekty poskytují obětem odbornou pomoc a právní informace. Odborná pomoc je obětem poskytována dle zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, a jedná se zejména o psychologické a sociální poradenství a právní služby. Bezplatně je tato pomoc poskytována zvláště zranitelným obětem. K poskytování **právních informací se subjekty musí akreditovat** v rámci akreditačního řízení Ministerstva spravedlnosti, během kterého musí splnit odborné a další kvalifikační předpoklady.

Registrované subjekty mají zásadní povinnost poskytnout služby obětem v rozsahu své registrace, v rámci které vymezují okruh obětí, kapacitu a územní rozsah služeb a podléhají kontrole kvality ze stran Ministerstva spravedlnosti (právní informace) a Ministerstva práce a sociálních věcí (sociální služby). Pouze registrované subjekty mohou žádat na svoji činnost podporu od státu.

Do registru poskytovatelů pomoci obětem se **mohou zapisovat též advokáti**. V jejich případě je kvalifikačním předpokladem oprávnění k výkonu advokacie. Advokáti podléhají kontrole kvality ze strany České advokátní komory. Obětem poskytují výlučně právní služby, které mohou i zpoplatnit. Zdarma jsou služby poskytovány v omezeném rozsahu, obvykle v rozsahu první konzultace nebo jedné hodiny práce advokáta.

Služby obětem poskytuje též **Probační a mediační služba** (dále PMS), která je organizační složkou státu a jejíž náplň činnosti je probace a mediace fungující na principu restorativní justice, tedy takového výkonu spravedlnosti, jejímž hlavním cílem je narovnání vztahů mezi poškozeným a obviněným. Dle ZOTČ Probační a mediační služba poskytuje obětem právní informace a restorativní programy. Poškození se tedy mohou na PMS obrátit s žádostí o základní konzultaci, která jim pomůže se dále zorientovat v jejich situaci. Poškození získají informace o svých právech, peněžitě pomoci i návazných službách, které poskytují organizace pomáhající obětem. V případě zájmu poškozených zprostředkuje PMS kontakt s pachatelem a mediací. Pokud se však poškozený nechce dále s pachatelem setkávat, není to jeho povinností.

Aplikace v praxi

Jak již bylo popsáno v kapitole o prvním pilíři ZOTČ, potíže činí omezení organizací pomáhajících obětem, které nesmí obětem poskytovat právní zastoupení v potřebném rozsahu. Problémem také je, že advokáti a advokátky zapsaní k poskytování služeb obětem zpravidla tyto služby poskytují pouze v omezeném rozsahu a následnou právní pomoc musí oběti buď hradit nebo vyhledat jinde. To může způsobit reviktimizaci poškozených.

Setkali jsme se i se situacemi, kdy obětem, které se obrátily na PMS, nebylo z poskytnutých informací zřejmé, že mediace není povinná a nikterak nezhorší jejich postavení v trestním řízení. Jelikož jim chyběla podpora v rozhodnutí mediaci nepodstupovat, souhlasili s touto formou řešení, ačkoliv pro jejich situaci byla mediace zcela nevhodná. Poškození byli silně traumatizováni, setkávání s pachatelem pro ně bylo značně stresující. Negativně vnímali rovněž snahu probačních úředníků motivovat je k pochopení pachatele a odpuštění, neboť na to nebyli připraveni a snahu o usmíření vnímali jako nepřijatelný tlak.

Chystaná legislativní změna a legislativní doporučení

Pokud jde o legislativní řešení výše popsaných problémů, nezbyvá, než i na tomto místě zdůraznit nutnost umožnit organizacím, které pomáhají obětem, aby mohly poskytovat bezplatně nejen právní informace, ale i zastupování obětí, a nutnost přijetí zákona o bezplatné právní pomoci.

Praktická doporučení

Při poskytování pomoci je nezbytné zohledňovat skutečné zájmy obětí a poskytnout jim **co nejsrozumitelnější informace** tak, aby mohly učinit kvalifikované rozhodnutí, zda se s žádostí o pomoc obrátí na advokáta, PMS nebo subjekt poskytující služby obětem. U mediace je nutno oběť vždy srozumitelně informovat o tom, že může mediaci odmítnout. Probační úředníci by měli být vyškoleni tak, aby byli s to rozpoznat oběť, pro niž není mediace vhodná a aby to dokázali oběti sdělit.

SHRNUTÍ

Zákon o obětech trestných činů, který je platný a účinný od 1. 8. 2013, má za cíl posílit postavení obětí v trestním řízení i mimo něj. Jak však ukazuje praxe, zákon není vždy důsledně a bez problémů aplikován. Některá práva obětí nejsou vzhledem k chybějící právní úpravě efektivně vymahatelná. V určitých případech může pomoci optimalizace aplikační praxe, jindy však považujeme za nezbytné provést změnu právní úpravy

V současnosti se připravuje novelizace ZOTČ. Jedná se o technickou novelu, která na většinu problémů praxe nereaguje a může dokonce přinést některé nové komplikace, které ve výsledku postavení obětí zhorší. Poslanci, poslankyně, senátoři a senátorky mají jedinečnou možnost zlepšit postavení obětí nejen přijetím odpovídajících změn právní úpravy, ale i snahou o zlepšení státní politiky vůči obětem trestných činů.

S ohledem na shora uvedené proto právníci a spolupracující advokáti In IUSTITIA navrhují v této publikaci podrobně vysvětlené legislativní změny a doporučení pro optimalizaci aplikační praxe, které si závěrem dovolujeme shrnout.

Legislativní doporučení

- **Novelizovat § 2 odst. 4 ZOTČ tak, aby za zvlášť zranitelné oběti byly považovány**, kromě již zmíněných obětí a obětí, na které pamatuje novela, **též oběti terorismu dle § 312 trestního zákoníku, oběti organizovaného zločinu a oběti násilí na základě pohlaví**. Zpřehlednit ustanovení § 2 ZOTČ.
- **Zamezit zhoršení postavení pozůstalých obětí odmítnutím novelizace § 3 odst. 2 ZOTČ**, které umožní, aby pozůstalý musel prokazovat, že smrtí osoby blízké mu vznikla újma. **Ustanovení zamezí pozůstalým přístup mj. k informacím a k psychologické, sociální a právní pomoci**.
- **Novelizovat § 3 ZOTČ tak, aby nepřiznání statusu zvlášť zranitelné oběti bylo okamžitě přezkoumatelné státním zástupcem**. Jinak **hrozí ztráta potřebných práv** včetně práva **na zamezení kontaktu s pachatelem**, práva na **citlivý a neopakovaný výslech** a práva vybrat si pohlaví osoby, která výslech vede.

- **Zpřístupnit obětem právní pomoc** tím, že bude umožněno **kvalifikovaným poskytovatelům služeb obětem tuto pomoc poskytovat**; v tomto smyslu **novelizovat § 6 ZOTČ a trestní řád**.
- Zamezit ohrožení poškozených tím, že **nebude možné zcela se vzdát práva na informace**. **Odmítnout novelizaci § 13 ZOTČ** v plánovaném rozsahu. Zajistit, aby oběti byly **vždy informovány** o svém právu **na ochranu před hrozícím nebezpečím** a právu **na ochranu soukromí**.
- Novelizovat ustanovení o **ochraně před hrozícím nebezpečím (§ 14 ZOTČ)** a právo na **ochranu před druhotnou újmou (§ 17 a násl. ZOTČ)** tak, aby se vztahovala i na přestupkové řízení a občansko-právní řízení o náhradu škody.
- **Zpřesnit ustanovení § 15 ZOTČ** upravující ochranu oběti **před zveřejněním** informací o její osobě tak, aby se tato **ochrana vztahovala i na dobu před začátkem a po skončení trestního řízení**.
- **Důsledně provést do právní úpravy zákaz opakovaného výsledku zvláště zranitelných obětí novelizací § 20 ZOTČ**. Tedy umožnit, aby zvláště zranitelné oběti mohly ve věci vypovídat pouze jednou v přípravném řízení, a aby jejich výsledek mohl být bez ohledu na další doklady o nezpůsobilosti vypovídat použit v hlavním líčení.
- **Změnit právní úpravu tak, aby rozhodnutí o peněžité pomoci státem bylo přezkoumatelné**, a aby poškození mohli podat stížnost přímo Ministerstvu spravedlnosti (**§ 30 ZOTČ**). Stanovit lhůty pro kooperaci orgánů činných v trestním řízení s úředníky Ministerstva spravedlnosti při posuzování nároku na peněžitou pomoc.
- **Novelizovat § 11 zákona o soudních poplatcích** tak, aby oběti byly osvobozeny od soudního poplatku v případech, že se chtějí soudní cestou **bránit proti nepřiznání peněžité pomoci**.

Praktická doporučení

- Zajistit vzdělávání a zpracovat vnitřní metodiky poskytovatelů služeb a orgánů činných v trestním řízení tak, aby byli schopni **identifikovat zvláště zranitelnou oběť a její potřeby**. **Využít přitom praxe poskytovatelů služeb, akademické sféry a dalších expertů a expertek.**
- Používat pouze takovou **formu poučení, která bude srozumitelná** i pro oběti s menší intelektuální kapacitou, dětské oběti, marginalizované oběti, traumatizované oběti a oběti znevýhodněné či dekompenzované jinak.
- Připravit takovou **databázi poskytovatelů služeb**, která bude **uživatelsky přívětivá** a bude odpovídat potřebě **obětí rychle nalézt pomoc**.
- Metodicky vést orgány činné v trestním řízení k tomu, aby byly schopny doporučit obětem **konkrétního poskytovatele služeb**, který bude odpovídat jejich potřebám co do **obsahu, rozsahu a dosahu** služeb.
- Zavést odpovídající **vzdělávání a metodiku pro orgány činné v trestním řízení** věnující se potřebám obětí z hlediska jejich **bezpečnosti a ochrany**.
- Vytvořit vnitřní metodiky formulující to, jakým způsobem má být **zajištěna bezpečnost a ochrana před sekundární viktimizací** včetně zamezení setkání s pachatelem, a to včetně bezpečnostní prohlídky při vstupu do soudní budovy.
- Metodicky vést poskytovatele služeb obětem a orgány činné v trestním řízení k tomu, aby **prohlubovaly své znalosti o viktimologii, psychologii obětí a dopadu trestných činů na jejich život**. Zvážit možnosti povinného vzdělávání všech osob přicházejících do kontaktu s poškozenými.
- Podstatně **zefektivnit rozhodování o peněžitě pomoci**, a to například využitím srozumitelné metodiky.
- **Zvýšit dostupnost služeb** obětem a právní pomoci **prostřednictvím navýšení odpovídajících kapitol ve státním rozpočtu** v resortu Ministerstva spravedlnosti a Ministerstva práce a sociálních věcí.

In IUSTITIA, o.p.s.

In IUSTITIA vznikla jako první organizace svého druhu na území České republiky, která se zabývá zločiny z nenávisti a všemi jejich důsledky. Organizace představuje téma násilí z nenávisti veřejnosti, vnáší jej do odborného diskursu a politických debat. Organizace dlouhodobě prosazuje základní principy demokracie včetně rovnosti všech lidských bytostí před zákonem a jejich práva na důstojný život. Ku prospěchu klientů, obětí zločinů z nenávisti, je zákon možné aplikovat na soudní a právní ochranu. IN IUSTITIA se rovněž zabývá vzdáváním odborníků a široké veřejnosti v otázkách spojených se zločiny z nenávisti. Experti z In IUSTITIA poskytují analýzy mezinárodním agenturám a společně s dalšími českými neziskovými organizacemi bojují proti rasismu, xenofobii a jiným projevům nesnášenlivosti.

Webové stránky: www.in-ius.cz

Poskytované služby:

- Sociální a právní poradenství
- Právní zastoupení, podpora při trestním nebo správním řízení
- Pomoc s podáváním návrhů, stížností, odvolání atd.

Cílová skupina:

- Potencionální oběti zločinů z nenávisti
- Oběti zločinů z nenávisti, tedy lidé, kteří byli napadeni za to, kým jsou nebo jak vypadají (přeživší).
- Milované osoby, okruh blízkých obětí a ti, jimž hrozí nebezpečí (rodinní příslušníci, partneři, přátelé, zástupci institucí, spolupracovníci atd.).
- Svědci zločinů z nenávisti
- Oběti trestných činů

Pobočky In IUSTITIA:

- Praha (Eliášova 28, Praha 6, tel.: +420 773 177 636, email: poradna@in-ius.cz)
- Brno (Malinovského náměstí 4, Brno, tel.: +420 771 177 104, email: poradna.brno@in-ius.cz)
- Kladno (Váňova 3180, Kladno, tel.: +420 773 177 928, email: poradna.kladno@in-ius.cz)

Klára Kalibová a kol.

Zákon o obětech trestných činů

Praktická a legislativní doporučení zohledňující návrh
technické novely zákona č. 45/2013 Sb., (číslo sněmovního
tisku 658, 7. volební období PSP ČR)

stylistická a grafická úprava Marek Tarnovský
jazyková korektura Gabriela Tarnovská

V roce 2016 vydala In IUSTITIA o.p.s., Rybná 24, 110 00 Praha 1, IČ: 26569655
ISBN: 978-80-88172-14-7

**fond
pro NNO**

NROS

 nadace
partnerství

 ICELAND
LICHTENSTEIN
NORWAY
**eea
grants**

Podpořeno grantem z Islandu, Lichtenštejska a Norska v rámci EHP fondů.
www.fondnno.cz a www.eegrants.cz

**fond
pro NNO**

NROS

 **nadace
partnerství**

 **ICELAND
LIECHTENSTEIN
NORWAY**
**eea
grants**

Podpořeno grantem z Islandu, Lichtenštejska a Norska v rámci EHP fondů.
www.fondnno.cz a www.eeagrants.cz